

Білекті бірді жығады - білімді мыңды жығады

БІЛІМ КІЛТІ - КЛЮЧ ЗНАНИЙ

13 қыркүйек
Отбасы күні

БІЛІМ КІЛТІ - КЛЮЧ ЗНАНИЙ

№ 9 (219), 2026
Қыркүйек
Сентябрь

2011 жылдан бастап ай сайын шығады — С 2011 года выходит ежемесячно

Журнал 2006 жылдың қаңтар-ақпан айынан бастап
қазақ және орыс тілдерінде шыға бастады.
Журнал издается с января-февраля 2006
года на казахском и русском языках

(Республикалық ғылыми-әдістемелік
педагогикалық журнал
Республиканский научно-методический
педагогический журнал)

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

А. Шекербек

Қазақ патриотизмі және жастарды патриотизмге тәрбиелеу 3

Г. Төлеген

Мектептегі өзін-өзі басқару ұйымы – «Адал азамат»
құндылықтарын қалыптастырудың құралы ретінде..... 5

А. Танжарыкова

Қарым-қатынас және оның тәрбиедегі орны 8

Ж. Ерденова

Білім беруді цифрландыруға байланысты сыртқы жағдайлар және педагогтің
психологиялық қауіпсіздігі мен кәсіби сенімі..... 15

А. Володьязы

Мектепте тәрбие жұмыстарын ұйымдастырудың ерекшеліктері 17

Ж. Құрманалиева

Тәрбиелеу жүйесін тұлғалық-бағыттаушылық тұрғыда қалыптастыру моделі 19

А. Нұрланова

Тәуелділік ремиссиясы: төзімділік факторлары және бұзылудың алдын алу 22

Н. Хмелевская

Нестандартные уроки математики в начальных классах..... 25

Т. Байжанова

Особенности туризма и его перспективы в Казахстане 29

А. Сыптаев

Денешынықтыру шараларының маңыздылығы..... 35

Б. Сыдықова

Сөйлемдегі сөздердің байланысы..... 38

Б. Такисова

Экологическое ассорти..... 40

ҚҰРЫЛТАЙШЫ:
«Педагог LTD» ЖШС

Редактор:
Гүлжанат ҚҰСТАНОВА

**БІЛІМ КІЛТІ -
КЛЮЧ ЗНАНИЙ**
журналы

20.05.2010 ж. ҚР Байланыс
және ақпарат министрлігінде
қайта тіркеліп, №10965-Ж
куәлігі берілді.

Басуға қол қойылды
30.09.2026 ж.
Сандық басылым.
Тапсырысы: 322.
Басылым индексі: 75488

Редакцияның мекен-жайы:
050036, Алматы қаласы,
Мамыр-2 ы/а, 13-7.
Тел/факс: 8 (727) 255-72-94.
Ұялы тел:
8 777 303 37 67.
Эл. пошта:
pedagog-ltd@mail.ru
Сайт:
pedagogltd.kz

Журнал «Rado Print»
баспаханасында басылды.
Алматы қ., Мыңбаев көш., 46,
кеңсе 411А

Көркемдеуші және беттеуші:
Нұрзат Раймқұлова

Редакциялық алқа: Редакционная коллегия:

Н. Омашев — ҚР Жоғары мектеп ғылым академиясының академигі, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, филология ғылымдарының докторы, профессор.

С. Аманжолов — педагогика ғылымдарының докторы, ҚР Білім беру ісінің үздігі, А.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің педагогика факультетінің деканы.

Ә. Дүйсебек — Ы. Алтынсарин атындағы Қазақ Білім академиясының вице-президенті.

А. Миразова — ҚР Білім беру ісінің үздігі, Қазақстанның Еңбек ері.

НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ!

Материалдарды компьютерде Times New Roman қарпімен теріп, көлемі 2 беттен аспайтын Microsoft Word файлы ретінде сақтаңыз. Мақала соңында автор туралы толық әрі нақты мәлімет болуы керек. Аты-жөніңізді толық жазыңыз (Мысалы, М.Т., К.С. емес). Мақалаңызға қосымша журналға жазылғандығыңыз жөніндегі **түбіртек көшірмесін** салғаныңыз жөн. Түбіртектің түпнұсқасы өзіңізде қалсын. Ол журналды уақытысында алмаған жағдайда байланыс бөлімшесіне барып, талап етулеріңізге керек болады. Мақаланы мүмкіндігінше Интернет арқылы электронды поштаға (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru) жіберіңіз. Болмаса, факс арқылы, бағалы хат арқылы редакция мекенжайына жіберулеріңізге болады.

ОБРАТИТЕ ВНИМАНИЕ!

Представляемые материалы должны быть напечатаны на компьютере и сохранены в формате программы Microsoft Word. Объем не более 2-х страниц. Сведения об авторе должны быть точными и полными. Фотографии высылайте отдельными файлами в формате JPEG, TIFF, не вставляя в текст статьи. К высылаемому материалу приложить копию квитанции о подписке на журнал. Материалы отправляйте электронной почтой (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru), факсом или заказным письмом.

Учредитель:

ТОО «Педагог LTD»

Главный редактор: Г. КУСТАНОВА
Журнал перерегистрирован в Министерстве
связи и информации РК. Свидетельство
№10965-Ж от 20.05.2010 г. Астана.

Подписано в печать 30.09.2026 г.

Печать цифровая.

Заказ 322.

Подписной индекс: 75488

Адрес редакции:

050036, г. Алматы,

Мкр. Мамыр-2, 13-7.

Тел./факс: 8 (727) 255-72-94;

Моб.т.: 8 777 3033767

Эл. почта: pedagog-ltd@mail.ru

Сайт: pedagogltd.kz

Журнал напечатан в типографии

«Rado Print».

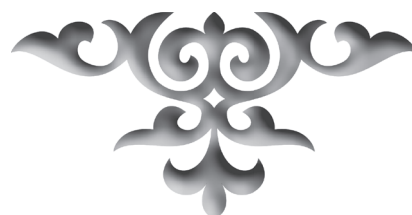
Адрес: г. Алматы, ул. Мынбаева, 46, оф. 411А

Жарияланған материалдар редакцияның пікірін білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына авторлар жауапты. Қолжазбалар мен фотосуреттер рецензияланбайды және қайтарылмайды.

Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях несут авторы. Рукописи и фотоснимки не рецензируются и не возвращаются. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале допускаются только с согласия редакции.

Қазақ патриотизмі және жастарды патриотизмге тәрбиелеу

Аңдатпа

Мақалада қазақ халқының патриотизмі маңызды орынға ие, өз елінің мүддесіне қызмет етуден көрінетін Отанға деген сүйіспеншілік сезімі қоғам дамуы мен ұрпақтар сабақтастығының маңызды құрамдас бөлігі болғандығы және солай болып қалуға тиіс екендігі жөнінде айтылады. Патриоттық тәрбие тұлға қалыптасуының құрамдас бөлігі болып табылады, ол жастардың алған білімдері азаматтық борыш ұстанымымен, жекебастық мүдделері қоғамдық ұстанымдармен астасып жататын тіршілік әрекеті үлгісіне даярлығын қамтамасыз етуі тиіс. Патриоттық тәрбие — маңызды мемлекеттік міндет. Ол үшін жасөспірімдердің рухани-адамгершілік қасиеттерін және азаматтық саналылығын қалыптастыра отырып, өз Отанын сүйуге, өз қоғамына, мемлекетіне қызмет ете алатындай етіп тәрбиелеу керек.

Кілт сөздер: патриоттық тәрбие, ұлттық құндылық, салт-дәстүр, ұлттық тәрбие, патриоттық сана, қазақстандық патриотизм.

Патриоттық тәрбие болашақ Отан азаматы тұлғасын қалыптастыруды мақсат тұтады. Басты мақсат — жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтар, рухани-мәдени мұралар сабақтастығын сақтай отырып тәрбиелеу керектігі күн өткен сайын маңызды болып отыр. Ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге адамзат өркениетіне ұлттық тарихымызбен, рухани-мәдени мұралар сабақтастығын сақтай отырып, жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтар негізінде қабілетті тұлға ретінде тәрбиелеу керек. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге шығару үшін: ана тілі мен дінін, тарихын, салт-дәстүрін, жас ұрпақ бойында жанашырлық, сенімділік, намысшылдық тәрізді ұлттық мінездерін қалыптастыру арқылы ғана басты мақсатқа жетеміз.

Патриотизм — Отанға деген сүйіс-

пеншілік, бойындағы бар күш-қуатын, ерік-жігерін Отан игілігі мен мүддесіне аямай жұмсау, туған жерін, қасиетті ана тілін, елдің әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрін құрметтеу. Ол біртіндеп қалыптасатын, тынымсыз, үздіксіз тәрбиенің нәтижесінде орнығатын ұлы сезім. Патриоттық тәрбие ананың ақ сүтімен, есейе келе өскен ортасына, қалыптасқан қоғамына байланысты дамитын үздіксіз тәрбиенің жемісі. Қазақстан Республикасы — өзінің тәуелсіз мемлекет екендігін бүкіл әлемге дәлелдеді. Енді біздің басты міндетіміз — осы мемлекеттің өркендеп өсуі үшін білімді, бәсекеге қабілетті, өз Отанын сүйетін нағыз тұлғаны тәрбиелеу. Осы мақсатқа жету жолында біздер мұғалімдер қауымы көп тер төгуімізге тура келеді. Ол дегеніңіз, болашақ жастардың, оқушылардың бойында патриоттық сезімін ояту. Отанын, елін, жерін, Ата Заңын, мемлекеттік Рәміздерін құрметтеуге

үйрету. Халық батыры Бауыржан Момышұлы былай деген екен: «Біздің тарихымыз батырға бай тарих, халқымыз батырлықты биік дәріптеп, азаматтық пен кісіліктің символы, үлгісі санаған. Батырлық деген, ерлік деген ұрпақтан ұрпаққа ата дәстүр болып қала бермек. Өткенін білмеген, тәлім-тәрбие, ғибрат алмаған халықтың ұрпағы — тұл, келешегі тұрлаусыз. Біздің қазақ халқы — батыр халық». Қазақ халқын құрып кету қаупінен сақтап қалған, жерін жауға бермей, ұлан байтақ өлкесін қазақ еліне сақтап қалу үшін, елім деп еңіреп өткен хас батырлар қаншама. Батырлар ерлігі кейінгі ұрпаққа қашан да болса өнеге болатыны сөзсіз. Әрбір адам біздің егемен елімізге, соның бай да даңқты тарихына, оның жарқын болашағына өзінің қатысты екенін мақтанышпен сезіне алатындай тәрбие беруіміз қажет. Әрбір бала «Қазақстан — менің Отаным, мен Отаным үшін, оның тыныштығына, жарқын болашағы мен абырой, беделіне жауаптымын» - деген қарапайым ойды бойына сіңіріп өсуі тиіс. Осының өзі отаншылдық тәрбие. «Қазақстан біздің ортақ үйіміз, біздің өзіміз де, біздің бабаларымыз да осы жерді мекен еткен. Қазақстанда бірнеше ұлт өкілдері тұрады. Және олардың татулықта және бірлікте тұратыны да біз үшін мақтаныш екенін оқушыларға жеткізе білуі керек. Әрбір ұстаз еліміздің патриоттарын тәрбиелеп шығару үшін алдымен өзі патриот болу керек деп ойлаймын. Патриоттық тәрбие, ұлттық намыс, ұлттық сана-сезім рухани байлықтан көрініс табады. Олай болса, рухани байлыққа, ең алдымен, тілімізді, дінімізді, салт-дәстүрімізді жатқызсақ, тіл — қазақ болуымыз үшін, дін — адам болуымыз үшін, салт-дәстүр — ұлт болуымыз үшін қажет.

Патриотизм сезімінің оянуы мен

калыптасу үрдісін белгілі бір асқақ сезімдерден, мақтаныш, сүйініштен бөле-жара қарауға болмайды. Ол елінің өткен тарихын мақтаныш тұту, жерінің байлығына, әсем көркіне сүйсіну, атадан балаға жалғасып, жақсы үрдісін тапқан ұлттық тілді құрметтеу. Осы сезімдерді оқушылардың бойына дарытып отырсақ, оқушылар санасында орнығып қалыптасатын асыл қасиеттер ұлттық патриотизм деңгейінде өркен жайып, азаматтық патриотизм биігіне ұласатыны белгілі. Біздің басты мақсатымыз — дені сау, ұлттық сана-сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениеті, парасаты, ар-ожданы мол, еңбекқор, іскер бойында игі қасиеттері бар адамды тәрбиелеу.

1. Ұлттық тәрбие — елімізде орын алып отырған көптеген оңтайсыз мәселелерді бірте-бірте жоюдың және олардың алдын алып, болдырмаудың негізгі жолы. Ұлттық тәрбие алған ұрпақ білімді, ақылды, ұлтжанды, еңбекқор, сыпайы, кішіпейіл болып өседі [Раев Д. Қазақстандық патриотизм мен гуманизм // Ақиқат — 2000. - №89, 86.

2. Сайдахметова Л. Қазақстан мектептерінде оқушыларды патриотизмге тәрбиелеу. Алматы, 2002

3. Қазақстан Республикасы азаматтарын патриоттық тәрбиелеу жөніндегі мемлекеттік бағдарламасы /Альянс, № 3-4, 2005. — 5 б.

А. ШЕКЕРБЕК,

**Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік универси-
теті БӘД-911 тобының студенті**

Ғылыми жетекшісі:

Т. ҚАСЕНОВ,

**Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халық-
аралық қазақ-түрік университетінің аға
оқытушысы.**

Түркістан қаласы

Мектептегі өзін-өзі басқару ұйымы – «Адал азамат» құндылықтарын қалыптастырудың құралы ретінде

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасындағы заманауи білім беру парадигмасы аясында Мемлекет басшысы ұсынған «Адал азамат» концепциясының педагогикалық-методологиялық негіздері қарастырылады. Жалпы білім беретін мектептерде оқушылардың өзін-өзі басқару жүйесі мектеп парламенті оқушылар арқылы адалдық, жауапкершілік, әділдік, заңға құрмет және еңбекқорлық дағдыларын қалыптастырудың механизмдері мен шарттары талданады. Мақалада тұлғалық-бағдарлы, аксиологиялық және іс-әрекеттік ықпалдар негізінде мектептегі өзін-өзі басқарудың жаңа модельдері ұсынылып, оқушылардың азаматтық белсенділігін арттыру жолдары негізделген. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы тұжырымдамасы аясында мектеп оқушыларының өзін-өзі басқару дағдыларын қалыптастыру мен дамытудың педагогикалық негіздері қарастырылады. Оқушылардың әлеуметтік жауапкершілігін, көшбасшылық қабілетін және дербестігін арттырудағы «Адал азамат» құндылықтарының ролі талданып, іс-тәжірибелік ұсыныстар беріледі.

Кілт сөздер: Адал азамат, өзін-өзі басқару, құндылық, тәрбие, мектеп парламенті, әлеуметтік жауапкершілік, көшбасшылық.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты — тек академиялық білім берумен шектелмей, ұлттық және адамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, жауапкершілігі жоғары жеке тұлғаны қалыптастыру. «Адал азамат» идеясы өркениетті, әділетті әрі жауапты қоғам құрудың басты тұғыры саналады. Ал бұл құндылықтарды мектеп жасынан бастап оқушылар бойында дамытудың ең тиімді құралдарының бірі — мектептегі өзін-өзі басқару жүйесі.

1. «Адал азамат» концепциясы және оның тәрбиелік маңызы:

«Адал азамат» тұжырымдамасы оқушыларды адалдық, отансүйгіштік, әділдік, заңға құрмет және еңбекқорлық сияқты негізгі адами қасиеттерге баулиды. Осы құндылықтар негізінде оқушының өзін-өзі басқару дағдыларын дамыту — оларды сөзі мен ісі сәйкес келетін, қоғамда өз орнын таба алатын тұлға етіп тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

2. Өзін-өзі басқару жүйесі арқылы қалыптасатын дағдылар:

Оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымдары (мектеп парламенті, оқушылар кеңесі) арқылы мынадай негізгі дағдылар дамиды:

• **Шешім қабылдау және дербестік:** Оқушылар мектеп өміріндегі іс-шараларды жоспарлап, ұйымдастыруда өз бетінше шешім қабылдап үйренеді.

• **Жауапкершілік пен адалдық:** Мектеп ұжымы алдында алған міндеттерін

адал әрі сапалы орындау дағдысы бекітіледі.

• **Коммуникация және командада жұмыс істеу:** Құрдастарымен әділ қарым-қатынас орнатып, ортақ мақсатқа жұмылуды меңгереді.

• **Сын тұрғысынан ойлау және проблемаларды шешу:** Орын алған мәселелерді ашық, әділ жолмен шешуге дағдыланады.

3. «Адал азамат» құндылықтарын өзін-өзі басқаруда жүзеге асыру тетіктері:

Құндылық	Өзін-өзі басқарудағы көрінісі
Әділдік пен ашықтық	Мектеп парламентіндегі сайлаулар мен шешімдердің ашық өтуі, оқушылардың құқықтарын тең қорғау.
Еңбекқорлық мен белсенділік	Әлеуметтік және қайырымдылық жобаларын, дебат, эко-акцияларды өз бастамасымен ұйымдастыру.
Жауапкершілік	Мектеп ішкі тәртібі мен оқу ортасын жақсартуға белсене араласу, өз уәдесінде тұру.
Ұлттық әрі азаматтық патриотизм	Өлкетану, тарихи және мәдени шараларды оқушылардың өзі басқарып өткізуі.

Практикалық технология №1. «Менің даму картамы»

Мақсаты: Оқушының өзін тануына, өзінің күшті жақтарын және дамыту қажет бағыттарын анықтауына мүмкіндік беру.

Қолдану кезеңі I модуль — «Мені танимын».

Жұмыс формасы Жеке жұмыс.

Қажетті құрал «Менің даму картамы» парағы.

Жұмыс алгоритмі

1-қадам. Оқушы өзінің үш күшті қасиетін жазады.

2-қадам. Әр қасиетіне нақты мысал келтіреді.

3-қадам. Өзіне қиын болатын екі

жағдайды анықтайды.

4-қадам. Дамытқысы келетін бір дағдыны таңдайды.

5-қадам. Сол дағдыны дамытуға арналған алғашқы әрекетін белгілейді.

Үлгі

Менің күшті жағым	Оны қалай дәлелдей аламын?
Жауапкершілік	Берілген міндетті уақытында орындаймын
Ұйымдастырушылық	Топтық жұмыста міндеттерді бөле аламын
Қарым-қатынас	Өз пікірімді еркін жеткіземін

Оқушы өнімі. Жеке даму картасы.
Бағалау. Оқушы өзін-өзі бағалайды:

- 3 — нақты мысал келтірді;
- 2 — қасиетін атады, бірақ мысалы

толық емес;

- 1 — мұғалім көмегімен анықтады.

Рефлексия. «Мен өзім туралы бұрын байқамаған қандай нәрсені білдім?»

Практикалық технология №2. «Менің мақсатым»

Мақсаты: Оқушының мақсатты нақты және өлшенетін түрде қою дағдысын қалыптастыру.

Жұмыс алгоритмі. Қазіргі жағдай → қалаған нәтиже → нақты мақсат → әрекет қадамдары → нәтиже көрсеткіші.

бастама көтеремін және оны іске асыруға қатысамын».

Өнім. Жеке мақсат парағы.

Практикалық технология №3. «Шешім қабылдау алгоритмі»

Мақсаты: Оқушыны мәселені талдап, балама шешімдерді салыстырып, өз шешімін негіздеуге үйрету.

Алгоритм: Мәселе → нұсқалар → салдар → таңдау → негіздеу → жауапкершілік.

Кейс: Сыныпта оқушылардың бір бөлігі ортақ жобада жұмыс істегісі келмейді. Жоба уақытында аяқталуы үшін қандай шешім қабылдауға болады? Оқушы кемінде үш шешім ұсынады.

Шешім	Артықшылығы	Тәуекелі
Міндетті түрде қатыстыру	Барлығы қатысады	Ішкі қарсылық болуы мүмкін
Рөлдерді қызығушылыққа қарай бөлу	Мотивация артады	Міндеттерді бөлу қиындайды
Әркімге жеке таңдау беру	Дербестік артады	Кейбір міндеттер орындалмай қалуы мүмкін

Тапсырма

Оқушы: «Мен осы айда ...» деген сөйлемді аяқтайды.

Содан кейін мақсатты бес сұрақ арқылы тексереді:

1. Мен нақты неге жеткім келеді?
2. Бұл мақсат маған не үшін қажет?
3. Оған қашан жетемін?
4. Қандай әрекет жасаймын?
5. Нәтижені қалай анықтаймын?

Мысалы:

Жалпы: «Белсенді болғым келеді».

Нақты: «Келесі төрт апта ішінде сыныптың бір ортақ ісін ұйымдастыруға

Оқушы соңында: «Мен ... шешімін таңдаймын, себебі...» деп шешімін негіздейді.

Өнім: Шешім картасы.

Педагогикалық қолдаудың маңызы:

Оқушылардың өзін-өзі басқару процесі мұғалімдердің шектен тыс бақылауынсыз, тек бағыт-бағдар беруімен (менторлық) жүзеге асуы тиіс. Мұғалімнің басты рөлі — оқушыға сенім білдіру және оның бойындағы адалдық пен жауапкершілікті қолдап отыру.

Қорытынды

«Адал азамат» құндылықтары не-

гізінде мектепте өзін-өзі басқаруды дамыту — оқушылардың азаматтық белсенділігін арттырып қана қоймай, оларды болашақ өмірге дайындайды. Адалдыққа, әділдікке және еңбекқорлыққа сүйенген өзін-өзі басқару жүйесі мектепте оң социометрикалық климат қалыптастыруға және ұлттық сапасы жоғары жаңа ұрпақ тәрбиелеуге тікелей ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың тұжырымдамасы.

2. «Адал азамат» идеологиясының тәрбиелік негіздері // Педагогикалық журнал.

3. Мектептегі оқушылардың өзін-өзі басқару жүйесін ұйымдастыру әдістемесі.

Гүлшат ТӨЛЕГЕН,
Астана қаласы әкімдігі «Сұлтанбек
Қожанов атындағы
№64 мектеп-лицейі» ШЖҚ МКК
директордың тәрбие
ісі жөніндегі орынбасары.
Астана қаласы

Қарым-қатынас және оның тәрбиедегі орны

Біздің елімізде өркениетті қоғам мен құқылы мемлекетті қалыптастыруға ұмтылумен бірге ұрпақтың рухани байлығы мен мәдениеттілігін, еркін ойлау қабілеті мен білімділігін арттыру көзделеді. Мемлекет тарапынан білім беру ісін жаңғырту барысында оның мақсат-міндеттерін айқындайтын жаңа мазмұнда заңдар мен тұжырымдамалар қабылданып, халықтың рухани дамуына, тілі мен тарихы, діні мен мәдениетінің өркендеуіне қолайлы жағдайлар туып отыр.

Бүгінгі таңда еліміздің егеменді ел болғалы ғылым, мәдениет салаларында жасалып жатқан шаралардың барлығы жастарға жалпы-адамзаттық және жеке

ұлттық игіліктер негізінде тәрбие мен білім беру ісін неғұрлым жоғары деңгейге көтеруге ықпал етуде. Сондықтан қоғамдық өмірді демократияландыру және ізгілендіру жағдайында ұлттық ерекшелігімізді айқындайтын рухани қарым-қатынас мәдениетімізді жетілдіру көкейкесті мәселеге айналып отыр.

Қарым-қатынас білім мен біліктілік, дағды және адамның ішкі құндылықтарына негізделген мәдени сауаттылығы ретінде қарастыруға болады.

Қарым-қатынас білім мен мәдениеттің бөлігі, оның бөлінбейтін бөлшегі іспетті адамзаттық дүниетанымы мен сана-сезімін жетілдірудің ерекше жолы.

Ұлттық құндылықтарға негізделген

қарым-қатынас мәдениеті оқушылардың саналы көзқарасын, ізгілікті қарым-қатынас орнатуына, рухани-адамгершілік құндылықтарының қалыптасуына, жүйелі іс-әрекет жасауына мүмкіндік береді.

Психолог С.Л. Рубенштейн: «Менің басқа адамға қарым-қатынасым — он жаман қылықтардан аулақтатып, жаман қылықтарының түп-тамырын шабу», - деген екен.

А. Личко, У. Блинков, И. Кон әкешесінің баламен қарым-қатынасында оның мінез-құлық ерекшеліктерін ескермеуі баланың психикалық дамуына кері әсер етіп, оның ашушаң, қырсықтық, не болмаса ынжық, тартыншақ, жасқаншақ қылықтарының қалыптасуына себеп болатынын эксперименттік зерттеулер арқылы дәлелдеген.

Психоллингвист ғалымдар бала болсын, ересек адам болсын, алдымен сөздің дауыстағы астарына мән беретінін белгіленген. Олардың зерттеулері бойынша сөз арқылы қарым-қатынасқа енуде алдымен дауыс басымы не ырғағы көңіл-күйді білдіретін тұстарына, одан соң айтушының ым-ишарасына ең соңында барып сөздің мәнін аңғаратыны туралы эксперимент түрінде дәлелденеді. (Э. Меграбян, И. Зязюнь, т.б.)

Қарым-қатынас мәдениеті дәл қазіргі уақытта психологиялық — педагогикалық зерттеу нысанына айналууда. Бұл мәселені шешудің басты жол педагогикалық кадрларды дайындайтын жоғар оқу орындарының қабырғасын-

да ескерілі тиіс. Сондықтан оқушылардың қарым-қатынас дағдылары мен икемділігін қалыптастыру, яғни тың іскерлік педагогикалық қарым-қатынас кезіндегі әртүрлі жағдаяттарға бейімделу, тез меңгеру қабілеттеріне ие болу, оқушылармен жағымды қарым-қатынас позициясын құруға ұмтылу, мотивациясы мен білімін заман талабына сай жетілдіру аса маңызды болып табылады.

Қарым-қатынас түсінігін әрқайсысымыз күнделікті өмірде, яғни үйде, мектепте, далада естиміз. Егер де біз өзара бір нәрсені талдап келе жатқан екі немесе одан да көп адамдарды көрсек, олардың әңгімелесуін яғни, қарым-қатынаста екендігін байқаймыз. Барлығына мынадай сөздер белгілі: «жағымды қарым-қатынас», «ол тіпті де қарым-қатынас жасай алмайды», «біз достарымызбен жақсы әңгімелестік», «сабақтағы қарым-қатынас», «жұмыстағы қарым-қатынас», «қарым-қатынас»...

Қарым-қатынас дегеніміз не екен? Әйгілі француз жазушысы А. Сент-Экзюпери: «Шын жалғыз әсемдік бұл — адамдық қарым-қатынас әсемдігі», — деген. Ал психология ғылымында «Қарым-қатынас» бұл жан-жақтылық, яғни хат алмасу, хабарларды беру. Осыдан барлығымызға белгілі коммуникация құралдары, яғни бір адам бұл құралдар арқылы хаттарды, хабарларды басқаларға жібереді: радио, телеарна, почта, телеграф, интернет, телефон және т.б. Бір хаттар (немесе хабарлар) әртүрлі жіберілуі мүмкін.

Қарым-қатынас неден тұрады?

Қарым-қатынас күрделі психологиялық құбылыс. Оның негізгі сипаттамаларына:

- Басқа адамның (басқа адамдардың) қабылдауы;
- хабарлармен (немесе хаттармен) алмасу;
- сезімдермен және уайымдармен алмасу;
- өзара әрекет ету тәсілдерін іздеу және табу;
- басқа адамды (басқа адамдарды) түсіну, т.с.с. жатады.

Мұны талдап көрейік.

Қарым-қатынас бір адамның басқа адамды немесе басқа адамдарды қабылдаудан басталады. Біз серіктесті көреміз, естіміз, сезінеміз және бізде алғашқы түсінік қалыптасады — ол туралы жағымды немесе аса жағымсыз. Бұл адам туралы алғашқы түсінік әрқашан дұрыс болмайды, бірақ әрқашан адамдар арасындағы байланысты орнату үшін үлкен мағынасы бар.

Қарым-қатынас өзін хабарлармен алмасуды қосады. Адам қарым-қатынаста қоршаған орта туралы, болып жатқан жағдайлар жайлы білімдерді алады. Білімді және қызықты адаммен қарым-қатынас адамдарда көп нәрсені өзгертеді, сендіруді, көзқарастарды, сезімдерді, армандарды және т.с.с.

Қарым-қатынаста тек білімдермен, біліктіліктермен ғана емес, сонымен қатар сезімдермен, уайымдаулармен алмасу болады. Мысалы, бір киноны немесе достармен бірге теледидардан немесе адамға толы кинотеатр залында көру оған деген әр қилы қатынасты

тудырады. Неліктен? Өйткені экрандағы болып жатқанға сенің уайымдауың басқа адамдардың уайымдауларымен өзара әрекеттеседі, жалпыланады, аса терең болады. Басқа көрермендердің болуы біздің шындықтағыны қабылдауды көтереді, біздің уайымдауымызды жоғарылатады және тереңдетеді. Тура осылай біздің киноны қабылдауға жанымызда кімнің болғанына — жағымды адамға немесе кері эмоция тудыратын адамға байланысты.

Қарым-қатынас процесінде адамдар дара әрекеттесудің тәсілдерін іздейді және табады. Тәжірибе, еңбек және тұрмыстық біліктілік дағдыларды беру жүреді. Сен білетін боларсың, бір нәрсені үлкендерден үйрену оңай жалғыздан гөрі.

Қарым-қатынаста адамзатпен құрылған мәдени, мінез-құлық және әлеуметтік құндылықтар, іс-әрекет тәсілдері аса табиғи және жеңіл меңгеріледі. Неміс философы Л. Фейербах жазған: «Қарым-қатынас жасартады және жоғарылатады, қоғамда адам еріксіз ешқандай өтіріксіз жалғыздан гөрі, өзін өзгеше ұстайды». Сондықтан, қарым-қатынас процесінде адамда әңгімелесуші жайлы сезім қалыптасады, білімдермен және біліктілікпен, қызығушылықпен, ойлармен, сезімдермен, әрекеттермен жағымды алмасу жүреді. Мұның барлығы қарым-қатынасқа түскен адамдарға бір-бірін терең білуге және түсінуге мүмкіндік береді. Біз аса нәзік терең қоршаған адамдарды түсінеміз, ал олар — бізді және бұл процесс шексіз және жағымды.

Отбасы тәрбиесі — ата-аналар ық-

палымен жүзеге асатын қоғамды тәрбиемен ұштас. Ол қоғамның бүкіл қоғамдық қатынастар жүйесімен тығыз байланысты бола тұрса да, отбасы — баланы тәрбиелеп оқытумен қатар, жас ұрпақтың жеке тұлғалық қалыптасуының белгілі дәрежедегі белгілі сырлас тобы.

Қазіргі заманда отбасының құрылымы өзгеріп, ондағы мүшелер саны азайып, бала саны да кеми түсті. Қоғамдағы әлеуметтік-мәдени, экономикалық жаңғырулар, әр түрлі сипаттағы әлемдік деңгейдегі ақпарат алмасу, отбасы мүшелерінің арасындағы қарым-қатынас сипатына да өз әсерін тигізіп отыр. Өйткені, әкеге бағыну, өзінен үлкен апа, ағаны сыйлау қазақ арасында жоғалмағанымен әлсіреп кетті. Ендігі кезде отбасыны асыраушы әке ғана емес, ана да оған елеулі үлес қосуы себепті олардың рөлдік қызметі теңеліп бұнымен байланысты жауапкершілік сипаты да өзгермелі күйге түсті. Көп жағдайда әке жауапкершілігі әлсіреп, аналар отбасы үшін жауапкершілікті өз мойындарына ала бастады.

Осы заманның тағы бір ерекшелігі — толық емес отбасылар көбейіп, ата-әже, қайын жұрт, нағашы жұрт секілді, т.б. туысқандық сипаттағы жауапкершілігі де төмендеді. Осылардың барлығы отбасындағы қарым-қатынасқа, өз кезегінде ондағы бала тәрбиесіне әсерін тигізіп отыр.

Қарым-қатынас адамзат өмірінің аса маңызды және негізгі саласына айналып, соның нәтижесінде тұлғааралық байланыс орнығып өзара мәміле қа-

лыптасып дамиды. Отбасы қарым-қатынасында, олардың ішінен келісім, өзара түсіністік, бірінің екіншісіне бойсынуы, бірінің екіншісін құптауы секілді қарым-қатынастың қазіргі кездегі бір ерекшелігі: әр тұлғаның, мейлі балалары, мейлі ересектер болсын, мағлұмат байлығы болып өзара қарым-қатынас осы мағлұмат алмасу кезінде өте тығыз орнығуы ықтимал.

Өзара мағлұмат алмасу отбасы мүшелерінің рухани кемелденуіне алып келсе, мұндай отбасының болашағы зор. Отбасы мүшелерінің қарым-қатынас арқылы біріктіретін, өзара туысқандық, байланыстарын нығайта түсетін аса маңызды сала: мақсатты бірлесіп еңбек ету, нәтижесіне ортақтасу, бөлісу. Мұндай қарым-қатынас алдымен отбасы иелері: әке мен шеше отбасында түсіністікпен орнаса, соның өзі балаларға үлгі-өнеге болатыны белгілі. Бұдан басқа әке мен ұл, анасы мен қызы, бір туғандардың бірлесіп бір мақсатта еңбектенуі өзара түсіністікті нығайтатын аса маңызды құрал — қарым-қатынас екені педагог-психолог тарапынан дәлелденген.

Қарым-қатынас барысындағы біреудің екінші бір адамға әсері не болмаса өзара қарым-қатынас нәтижесінде ықпалдастықтың әдіс-тәсілдері педагогикалық сипаты болғанымен, ішкі тетіктері адамның психологиялық ахуалына, сезімі мен ой-санасына, қылық-жорығы, жүріс-тұрысына тікелей жанама сөз арқылы әсер ету болып саналады.

Отбасы қарым-қатынасының дұрыс

болмауынан келіп шығатын тәрбиедегі қателіктер төмендегідей жіктеледі:

- баланың қуанышы, күйзелісі, қайғысы секілді ішкі жан дүниесіндегі толқыныстарды көре тұра мән бермеу, не оны байқамау, осындай балаға қамқорлық пен бақылаудың жетіспеушілігін гиперпротекция деп атаған;

- қазымырлық пен көзден бір елі таза қылмай бақылаудың да жақсылық әкелмейтіндігін белгілеп, оны әсері қамқорлық күш түрі деп белгілейді. Бұған душар болған балалар өсе келе еркіндікті қатты аңсайды да, оған қолы жеткен кезден бастап жүгенсіз кеткен жылқы секілді алды-артына қарамай әртүрлі жағымсыз жағдайларға ұшырайды. Кейде мұны реттеп алу қиынға соғады да, баланың болашағы күмәнді әсерге соқтырады;

- баланың жүріс-тұрысын мүлде бақылаусыз қалдыру, жіберген қателіктеріне ескертулердің болмауы, тиымсыздық, тойымсыздық балаларды ызақорлықпен алаңғасарлық, қанағатсыздыққа, тез сынып қалатын жігерсіздікке әкеп соғады;

- ауруын, әлсіздігін сылтауратып ата-анаға дегенін істету өзімшілдік, тәкәппарлық, бағасын арттыру секілді қылықтардың қалыптасуына әкеледі. Сондықтан ауру баланың жағдайы қаншалықты назар аударуды талап ететін нақты мөлшерлеу күрделі болса да, аса маңызды мәселе екенін естен шығармау керек;

- отбасындағы қаталдық ата-ананың өзара қарым-қатынасындағы, олардың балаларға қатынасындағы қаталдық —

рақымсыздық пен қатігездікке, жоқтан өзгені сылтауратып, әлімжеттікке бейбастық, содырлыққа соқтырады, мұндай мінезді қазақ «тазы ашуын тырнадан алады» дейді;

- тәрбиедегі қарама-қайшылық: әкесі бір сөз айтса, анасы оған қарсы бір сөз айтса, мұғалім олардың екеуінде жоққа шығарып, өз білгенін айтса, бала кімнің тілін аларын білмей, кімдікі дұрыс, кімнің айтқаны қате екенін ажырата алмай дал болады да, ақыры өз білгенін істеп кетеді. Сөйтіп, ол ешкімнің ақылын тыңдамайтын, ересектердің ой-пікірімен санаспайтын, тілазар болып кетеді.

Отбасында болатын маскүнемдік, ұрыс-керіс, неке бұзушылық сияқты теріс әрекеттердің болуы тікелей әке мен анаға байланысты. Осындай өрескел қылықтардың негізінде ата-ана бір-біріне дөрекілік өкпе сөздер айтты, бірін-бірі кемсітіп, абыройларын төгеді, өз қадірін түсіреді. Сөйтіп, олар өзін-өзі бақылауды тоқтатады. Кейде олардың ұрыс-керісі төбелеске әкеп соғады. Бұны көрген отбасындағы бала өз үйінен жиіркеніп, түрлі жолдарға салынып кетуі мүмкін. Осыдан келіп отбасындағы бала «қиын» балаға айналады. Ата-ананың ықпалы өзінен-өзі бола қалмайды, балалар олардың қылықтарын көздерімен көреді, ал бір көргенін тағы бір, сосын тағы бір көрген соң ол мәңгі есте қалып, санасынан мықтап орын алады. Естігені де осы қағида бойынша бір, екі, үш рет естіген соң құлағына, ойында қалып қояды да, кезінде дереу дайын формула секілді

санадан қалқып шығып, іс-әрекетке айналады. Одан соң сол формуламен 1, 2, 3 рет қайталанып мінез-құлық, іс-әрекет не жүріс-тұрыс ерекшелігі болып орнығып қалады. Сөз де солай керек кезінде аузына түсе қояды. Сондықтан мұғалім, сынып жетекшісі, тәрбиешісі, бүкіл педагогикалық ұжым бала бағытына нұқсан келтіретін ата-аналарды есепке алып, отбасы ауанын жақсарту үшін олармен сақтандыру және тәрбие жұмыстарын дер кезінде жүргізіп, теріс әрекеттерді болдырмаудың жолдарын тауып іске асырып отыруы керек.

Баланың мінезін, жалпы деңгейін, ынтасын жақсы білу үшін оның дамуына, адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына не нәрсе қажет екенін әрбір ата-ана білуге міндетті. «Сіздің балаңыз қалай өмір сүреді, неге қызығады, нені сүйеді, нені қажет етеді, ең алдымен, сіз осыны білуіңіз керек. Осының бәріне сіз әрқашан өз балаңызды жастайынан баулуыңыз керек», - деп А. Макаренко бекерден-бекер айтқан жоқ.

Ұлы жазушы М. Әуезовтың «Ел болам десен бесігінді түзе» деген кеменгерлік тұжырымдамасы тәрбиенің негізі отбасында қаланатындығының тағы бір дәлелі. Ата-ананың тәлімі, өнегесі мен ештеңе теңесе алмайды.

Жеке тұлғаның қалыптасуында оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынастың орны ерекше. Қандай адам болсын, мейлі, оқымысты, мейлі қарапайым жұмысшы болсын, мектеп өмірі туралы, мектеп қабырғасында жүргенде өзіне үлкен әсер еткен мұға-

лім тралы аса бір жылылықпен еске түсіруі жиі кездеседі.

Мұғалім мен оқушы қарым-қатынасы ғылыми тұрғыдан қаралатын күрделі мәселе, өйткені оқушының өзін қоршаған ортаға деген қарым-қатынасы оқушы мен мұғалімі екеуінің қарым-қатынасы негізінде қалыптасады, сондықтан бұл қарым-қатынас оқушының жеке қасиеттерінің қалыптасуына зор ықпал етеді. Ал екінші жағынан, педагог М. Шульцтің көзқарасынша: «Мұғалім мен оқушының жеке қарым-қатынастары іс-әрекеттер атқару нәтижесінде туындауы қажет», - осы пікірмен ол этикалық фетишизмге қарсылығын білдіріп, бүкіл педагогикалық назарды оқу-тәрбие үрдісіне жұмылдыру қажет деп табады.

Мұғалім мен оқушы — әр түрлі екі субъект. Мәселенің негізгісі осы әр түрлі рухани дүниені бірлестіру. Педагогикалық тұрғыдан қарағанда, тәрбиеленушіге нәтижелі ықпал ету үшін тәрбиеленушінің мұғалімді қабылдауы ғана емес, керісінше мұғалімнің де тәрбиеленушіні қабылдауы қажет. Педагог міндетті түрде ықпал ету объектісін ғана көріп қоймай, жасалған ықпалдың нәтижесін де көру керек. Мұғалім көп жағдайда өзінің сәтті ұйымдастырылған іс-әрекеттерінің тәрбиеленушіге жақсы ықпал ететініне сөзсіз сенеді. Алайда, баланың бағынуы, баланың келісімі, эмоциялы іс-әрекеті міндетті түрде ескерілуі керек. Мұғалім үшін кері байланысты түсініп, қабылдау да өте маңызды.

Педагогика тарихында педагогика-

калық қарым-қатынас мәдениетінің мазмұны әлеуметтік бейімделу, орта және оның коммуникативтік сапалығына байланысты. Әлеуметтік орта — дәл тарихы бар, бұрыннан өмір сүріп келе жатқан өзіндік ерекшелігі, ережесі анықталған қоғамдық ұйым, тайпа. Қарым-қатынастағы мәдениеттілік болашақ мамандардың табылуы тиіс.

Педагогикалық қарым-қатынас мәдениеті — міндетті түрде «мәдениет» ұғымымен тығыз байланысты. Педагогикалық ойлау мәдениеті, сөйлеу мәдениеті, қарым-қатынас барысында әңгімелесушінің түр-әлпетіне көңіл бөлу, тыңдау мәдениеті, педагогикалық әрекет жасау мәдениеті және қарым-қатынас барысында қолдау көрсету мәдениеті.

Педагогикалық қарым-қатынасқа тоқталатын болсақ, оқу үрдісінде ол төмендегідей сатыдан тұрады.

1. Дайындық сатысы, оқыту қарым-қатынаста болмас бұрын алдын ала сөздік әрекеттерді ойша тағайындау және оны жобалау;

2. Бейімделу сатысы, дәл сол уақыттағы жағдайды бағалау, яғни, оқытушы аудиторияны өзіне қаратып дәл қазіргі жағдайда коммуникативтік міндет бойынша шешімін табу;

3. Жекелік қарым-қатынасты эмоциялық ескере отырып басқару, қарым-қатынасты тұрақтандыру;

4. Қайтымды байланысты сапасы, педагогикалық тиімділікті бағалау және талдау жасау.

Ең тиімдісі төртінші саты, себебі оқушылармен байланыс жасау бары-

сында сөздік қарым-қатынастың әсерінен алынған ақпаратқа жауап беріледі, дәл осы кезде оқу әрекетінің негізгі мақсатын қабылдау мен жаңа ақпаратты меңгереді.

Қарым-қатынас барысында жеке адамның әлеуметтену үрдісі жүреді, соның нәтижесінде оның қоғамдық рухани және материалдық құндылықтарға жақындау және дәстүрлермен танысу жағдайы қалыптасады. Адам қарым-қатынас үрдісінде жеке тұлғалық ерекшелігін көрсетеді, өзі үздіксіз қарым-қатынаста болатын қоғамға енеді. Коммуникалық әрбір адамның әрекет барысындағы субъектісіне айналып, табиғат пен дүниені таниды, олармен қарым-қатынасты дамытады. Сөйтіп, іс-әрекет барысында тұлғаның ішкі мәдени дамуы бірте-бірте қалыптаса бастайды.

Қорыта келе, қарым-қатынас дегеніміз — өзара пікір алысу, қайғы-қуанышта ортақтас болу секілді кең ауқымды эмоция спектрлерін қамтиды. Қарым-қатынас барысында екі не бірнеше психологиялық жүйе, екі не бірнеше рухани әлем және ой-пікір, сана-сезім, мінез-құлық арасында келісім, не өзара түсіністік тұрғысында, не болмаса қақтығыс, талас-тартыс, қарама-қайшылық тұрғысындағы мәміле үрдісі іске асады.

**А. ТАҢЖАРЫҚОВА,
Ы. Алтынсарин атындағы дарынды
балаларға арналған мектеп-интернат
мұғалімі.
Қостанай қаласы**

Білім беруді цифрландыруға байланысты сыртқы жағдайлар және педагогтің психологиялық қауіпсіздігі мен кәсіби сенімі

Білім беру ортасында мұғалімнің жеке басының психологиялық қауіпсіздігін әлеуметтік ортамен ақпараттық өзара әрекеттесу жағдайында ресурстарды дамыту және ашу мүмкіндігімен кәсіби-педагогикалық қызметтің субъектісі ретінде оның кәсіби-жеке тұтастығын қамтамасыз ететін психологиялық әлеуметтік қауіпсіздік жағдайы ретінде қарастыруға болады. Білім беруді цифрландыруға байланысты қазіргі сыртқы жағдайлар педагогтің психологиялық қауіпсіздігі мен кәсіби сенімділігін төмендету факторлары болуы мүмкін: ақпараттық шындықтың, бұрын алынған білімнің, дағдылардың, ең алдымен педагогикалық жұмыс дағдыларының талаптарына байланысты бұрынғы цифрлық ортадан келесі цифрлық ортаға көшу қажеттілігі; кәсіби педагогикалық қызметті жүргізудің бұрын қолданылмаған тәсілдерін игеру; мұғалімнің еңбек субъектісі ретінде еңбекте жаңа мағыналарды іздеумен байланысты кәсіби-педагогикалық қызметтің жаңа жағдайларын бастан кешіру. Кәсіби-педагогикалық қызметте цифрлық технологияларды қолдану қажеттілігіне байланысты мұғалімдердің психологиялық қауіпсіздігінің төмендеген деңгейі психоэмоционалды түрде кейбір детерминирленген педагогикалық қорқыныштардың болуымен байланысты болуы мүмкін: ақпараттық қабілетсіздіктен қорқу, кәсіби қажетсіздіктен қорқу, педагогикалық сәтсіздіктен қорқу. Педагогтердің

кәсіби бейімделуі мен психологиялық қауіпсіздігінің қиындықтары ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгеру, білім алушылардың білім беру ұйымының электрондық-ақпараттық білім беру ортасында бейімделу процесін басқару, білім алушылардың ақпараттық ортада өзіндік жұмысын басқару және бақылау және т.б. бағыттар бойынша олардың біліктілігін міндетті түрде арттыру жолымен шешілуі мүмкін. Сандық білім беру практикасы мен педагогикалық жұмыстың дәстүрлі модельдерін қолдану мұғалімнің кәсіби қызметін өзара байытады және жалпы білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздігін арттырады. Мұғалімнің психологиялық қауіпсіздігінің әлеуетін мұғалімнің жеке басының негізгі, жүйелі сипаттамасы ретінде қарастыруға болады, бұл оның қызметінің сәттілігі мен өнімділігін, білім берушілерге психологиялық қауіпсіз білім беру ортасын құру үшін оның кәсіби және жеке ресурстарын жаңартуды қамтамасыз етеді.

Әр түрлі әлеуметтік жетістіктер, мәдени-тарихи тұтастық, сөздің кең мағынасындағы ақпарат, әр түрлі ұрпақтардың күш-жігерінің нәтижесі бола отырып, жинақталған тәжірибе, білім, білік, дағдылар, дәуірлердің құндылықтары ұрпақтан-ұрпаққа оқу өзара әрекеттесуін, оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыру арқылы беріледі. Қазіргі уақытта, қоғамдық процестердің цифрлық трансформациясы, цифр-

лық экономиканың дамуы, қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларына ақпараттық технологияларды енгізу, кәсіби қызметті цифрландыру дәуірінде қоғам мәдениеті мен адамдар арасындағы қарым-қатынас формалары өзгеруде-іс жүзінде адамның дамып келе жатқан ақпараттық қоғамдағы әлеуметтенуі оның өмір жолының барлық кезеңдерінде өзгереді. Бүгінгі таңда мұғалімнің рөлі ерекше маңызды: қазіргі жағдайда мұғалімдердің кәсіби денсаулығы мен психологиялық әл-ауқатына әсер ететін жаңа факторлар пайда болады; әзірленген кәсіби стандарттар шеңберінде инновациялық еңбек функцияларын орындау үшін оқытушылардың кәсіби өзін-өзі жетілдіруі мен кәсібилігін жүйелі талдауды зерделеу мәселелері өзекті болып қала береді; цифрлық әлеуметтік өзара іс-қимыл жағдайында, қашықтықтан және аралас оқыту жағдайында және т.б. білім берудің барлық деңгейлеріндегі педагогикалық қызметтің сапасы мен өнімділігінің әдіснамалық негіздері мәселесі өзекті болып қала береді. Жүргізілген зерттеулер көрсеткендей, психологиялық қауіпсіздік факторы жалпы адамның дамуы тұрғысынан да, кәсіби денсаулықты сақтау, сақтау және нығайту тұрғысынан да маңызды факторлардың бірі болып табылады. Өкінішке орай, қоғамда, оның ішінде білім беру ұйымдарында әлеуметтік агрессивті көріністердің көбеюін айту керек. Адам өміріндегі кәсіби қызмет өзінің кәсіби және жеке әлеуетін өзін-өзі жүзеге асырудың, әлеуметтік байланыстарды кеңейтудің, жұмыста семантикалық мазмұн мен өз ойын білдірудің, болашаққа деген сенімділіктің, әлеуметтік мәртебеге жетудің, жеке басын ашудың көзі болып табылады. Сонымен бірге, кәсіби қызметті жүзеге

асырудың орындалатын еңбектен алшақтатуға, алыстауға, ұйымдағы өз қықықтары үшін күресуге, фрустрацияны және әр түрлі кәсіби және психосоматикалық ауруларды дамытуға байланысты кемшілігі болуы мүмкін. Кәсіби қызмет шеңберінде кәсіби тұлғаның кәсіби деформациясының көріністерінің және кәсіби (эмоционалдық) күйіп қалу белгілерінің даму қаупінің артуына психологиялық қауіпсіздіктің төмендеуі және әлеуметтік кәсіби ортадағы психологиялық әсерден сенімділік пен қауіпсіздік сезімі ықпал етуі мүмкін.

Кең мағынада психологиялық қауіпсіздік – бұл адамның, еңбек субъектісінің орындалатын кәсіби қызмет шарттары сияқты параметрлерге қанағаттану дәрежесі; өзін және жақындарын, отбасын тіршілікпен қамтамасыз ету шарттары; өз аймағындағы, елдегі әлеуметтік-экономикалық және саяси өмір салты. Кәсіби қызмет шеңберінде еңбек субъектілері үшін психологиялық қауіпсіздікті тұтас психологиялық білім және процестер жүйесі ретінде түсіндіруге болады, оның нәтижесі субъектінің мүмкіндіктеріне, қажеттіліктеріне, құндылықтарына нақты іс-әрекеттің қолданыстағы және оның санасында көрінетін сипаттамаларына сәйкестігі болуы керек. Білім беру ортасында педагог тұлғасының психологиялық қауіпсіздігін әлеуметтік ортамен ақпараттық өзара іс-қимыл жағдайында ресурстарды дамыту және ашу мүмкіндігімен кәсіби-педагогикалық қызметтің субъектісі ретінде оның кәсіби-тұлғалық тұтастығын қамтамасыз ететін психологиялық әлеуметтік қорғалу жағдайы ретінде қарастыруға болады.

Қолданылған әдебиет:

1. Антоновский А.В., Бысюк А.С. Современные подходы к изучению психологической безопасности субъектов образовательного процесса / Региональные тенденции и проблемы психологии образования. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, Тверь, 27-28 октября 2011 года. Тверь: ООО «СФК-офис», 2011. С. 15-23.

2. Баева И.А., Лактионова Е.Б., Гаязова Л.А., Кондакова И.В. Детерминанты психологической защищенности педагога в образовательной среде // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.Н. Герцена. 2020. №197. С. 18-30.

3. Вахорина М.В. Цифровая безопасность педагога как элемент цифровой культуры // Вестник Тульского филиала Финуниверситета. 2021. №1. С. 363-365.

4. Бысюк А.С., Антоновский А.В. О профессионализме педагога в условиях дистанционного обучения // Прикладная психология и педагогика. 2022. Том 7. №1. С. 26-38.

5. Гаркуша В.Н. Цифровое мышление и цифровая культура в современном университете // Информация - коммуникация - общество. 2022. Том 1. С. 48-52.

6. Год педагога и наставника [Электронный ресурс]. Режим доступа URL: https://edu.gov.ru/god_pedagoga_i_nastavnika?ysclid=lx2kl40u2700519503 (дата обращения 11.05.2023).

Жансая ЕРДЕНОВА,
практик-психолог,
тәрбие жұмысы әдіскері,
Созақ ауданы,
Түркістан облысы

Мектепте тәрбие жұмыстарын ұйымдастырудың ерекшеліктері

**Алтынгүл
ВОЛОДЬЯҚЫЗЫ,**
«№24 ЖОББМ»
КММ қазақ тілі
мен әдебиеті пәні
мұғалімі, директор-
дың тәрбие ісі жө-
ніндегі
орынбасары.
Қарағанды қаласы

Қарағанды қаласы білім бөлімінің «№24 ЖОББМ» КММ «Адал азамат» тұжырымдамасының идеалдарына сай,

патриоттық рухта тәрбиеленген, білімді әрі жасампаз ұрпақты қалыптастыруда тәрбие жұмысы бойынша іс-шаралар жүргізілуде. Жаңа оқу жылында негізгі 6 құндылық бойынша тәрбие бағытындағы жұмыстар өз жалғасын табады: тәуелсіздік және отаншылдық; бірлік және ынтымақ; әділдік және жауапкершілік; заң және тәртіп; еңбекқорлық және кәсіби біліктілік; жасампаздық және жаңашылдық. 2026-2027 оқу жылындағы тәрбие жұмысы және «Адал азамат» біртұтас тәрбие

бағдарламасы туралы қысқаша таныстырып өткім келеді.

Жаңа оқу жылында тәрбие жұмысының негізгі мақсаты — білім алушылардың бойында тек білімді ғана емес, адалдық, жауапкершілік, еңбекқорлық, әділдік, заңға құрмет сияқты маңызды құндылықтарды қалыптастыру.

Бұл бағыттағы жұмыстар оқу жылы бойы жүйелі түрде жүргізілуі қажет. Ең алдымен, тәрбие жұмысының құқықтық негізіне тоқталсақ.

2026-2027 оқу жылындағы тәрбие жұмысы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 30 шілдедегі №194 бұйрығымен бекітілген «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы негізінде жүзеге асырылады.

Яғни, бұл бағдарлама — жеке бір ісшараның жоспары емес. Ол мектептегі барлық тәрбие жұмысының негізгі бағытын айқындайтын жүйе.

Жаңа оқу жылында бірнеше негізгі бағытқа ерекше назар аударылады.

Біріншісі — Конституция құндылықтары.

Екіншісі — «Еңбек адамы» құндылығы. Балаларға еңбекті құрметтеуді, жауапкершілікті, еңбекқорлықты үйрету маңызды.

Үшіншісі — «Заң мен тәртіп» қағидаты. Оқушы өзінің құқығын ғана емес, міндетін де білуі керек.

Төртіншісі — «Таза Қазақстан» қағидаты. Бұл жерде тазалықтан бөлек, табиғатты қорғау, қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарау, экологиялық мәдениетті қалыптастыру көзделеді.

Ең маңыздысы — осы құндылықтарды тек тәрбие сағатында айтып қана

қоймай, күнделікті мектеп өміріне енгізу.

Құндылықтарды мектеп өміріне енгізу

Құндылықтарды қалыптастыру тек сынып жетекшісінің немесе тәрбие бағытына жауапты маманның жұмысы болмауы керек.

Бұл — бүкіл педагогикалық ұжымның ортақ міндеті.

Мектептің ішкі ортасын безендіруден бастап, сабақтың мазмұнына дейін тәрбиелік мән болуы қажет.

Әр пән мұғалімі өз сабағында адалдық, жауапкершілік, еңбекқорлық, әділдік сияқты құндылықтарды кіріктіре алады.

Сонда тәрбие жұмысы бір реттік акция емес, мектеп мәдениетінің бір бөлігіне айналады.

Мектебімізде «Даналық мектебі» тәрбие жұмыстары бойынша іс-шаралар қолға алынып жұмыстар жасалуда.

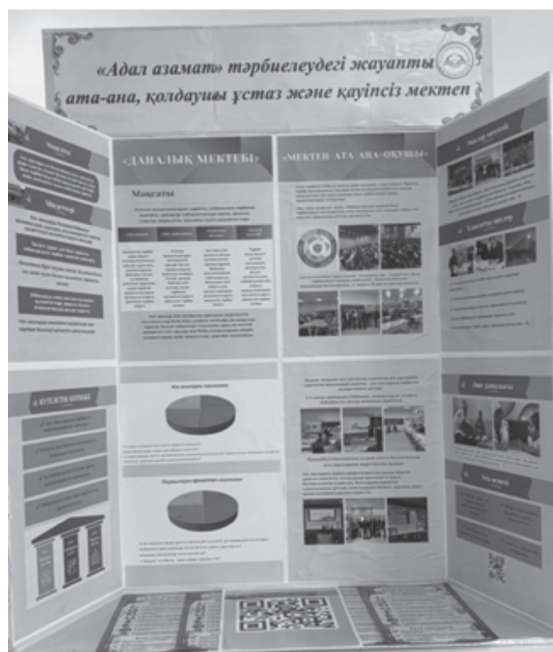
«Даналық мектебі» — оқушылардың ұлттық және отбасылық құндылықтарын қалыптастыруға бағытталған тәрбиелік жоба. Оның басты мақсаты — аға ұрпақтың өнегесін жас буынға жеткізу, үлкенді сыйлау, кішіге қамқор болу және салт-дәстүрді құрметтеуге тәрбиелеу. «Даналық мектебі» аясында ата-әжелермен, ата-аналармен және қоғамның белсенді мүшелерімен кездесулер ұйымдастырылады. Түрлі әңгіме, сұхбат, шеберлік сағаттары мен тәрбиелік іс-шаралар өткізіледі.

Жобаның негізгі бағыттары — «Ата өсиеті», «Әже даналығы», «Аға қамқорлығы», «Жеңге кеңесі». Бұл бағыттар арқылы оқушылар үлкендердің ақыл-

кеңесін тындап, өмірлік тәжірибесінен үлгі алады.

«Даналық мектебі» — ұрпақтар сабақтастығын нығайтып, ұлттық тәрбиені дәріптейтін маңызды тәрбие алаңы. Тәжірибе — кәсіби дамудың кепілі, ал сапалы тәрбие — жарқын болашақтың негізі! Қарағанды қаласында облыстық «Отбасы сағаты» атты «Адал азамат» тәрбиелеудегі жауапты ата-ана, қолдаушы ұстаз және қауіпсіз мектеп атты конференция өтті. Мектебіміздің «Даналық мектебі» тәрбие жұмыстары оң нәтиже көрсетуде.

Тәрбиелеу жүйесін тұлғалық-бағыттаушылық тұрғыда қалыптастыру моделі

Мектептегі тәрбие берудің сапалы деңгейі — нәтижеге негізделген мазмұндық және құрылымдық жана өзгерістегі тәрбие жүйесіне тікелей байланысты. Оның негізгі көрсеткішіне тәрбиеленушінің өмірлік өзіндік ұстанымы мен еңбек етуге саналы таңдау жасай білуі жатады. Бұл оқушыға дара тұлға ретінде қарауды талап етеді. Ал оқушының дара тұлғалық сапалары оның бойындағы бейімділік, икемділік негізінде айқындалады.

Бұл тәрбие мазмұны тәрбиеленушінің өмірлік проблемаларды шешу тәжірибесі және негізгі көптеген әлеуметтік салаларға қатысты функцияларды орындауымен сабақтасады.

Құрылымы: өмірлік тәжірибе эле-

менттерін ескереді.

Әсері: проблемалық жағдайларды шешуге қолдануға жағдай туғызады.

Мүмкіндігі: өзін-өзі дамытуына және өзін-өзі басқаруына қолайлы әрекет етеді.

Тәрбие жүйесінің тұлғалық-бағыттаушылық тұрғысынан күтілетін нәтижелер:

1. Іздену — зерттеу, шығармашылық әрекеттерге тән дағдыларды меңгеру;
2. Өз Отанының елжанды азаматы болу, азаматтық белсенділік көрсету, саяси жүйесін түсіну, болып жатқан әлеуметтік оқиғаларға баға бере білу;
3. Экологиялық тепе-теңдікті сақтауға байланысты біліктерін қолдана алу, жоғары технологияларды меңгеру

жағдайын ескере отырып, қоршаған ортаны сақтауға камқорлық жасау;

4. Мемлекеттік тіл — қазақ тілінде және ұлтаралық қатынас тілінде, шетел тілінде қарым-қатынас жасауға мүдделі болу;

5. Жаңа ақпараттық технологияларды қолдана алу, оның ішінде нарықтық қатынас жағдайында өз бағытын және кәсіби өсуін анықтай алу;

6. Әлеуметтік дағдыларды қолдана білу, отбасында, қоғамда, басқа адамдармен бірлескен

қызметте өзінің әлеуметтік ролін орындай алу;

7. Әрекетті шындыққа сай жоспарлау мен ұйымдастыруды өз мүмкіндіктерімен, жеке бас

жетістіктерімен сәйкестендіре алу, өзінің өмірі мен жасаған әрекеттері үшін жауапкершілікті сезіну;

8. Өз халқының мәдениетін және әлемнің көп қырлы мәдениетін түсіну және бағалау, рухани келісім мен төзімділік (толеранттық) идеяларын ұстану;

9. Салауатты өмір салты және әлеуметтік қызметке қатысты дағдыларды меңгеру.

Мақсаты:

Білім мазмұнының ірі компонентінің бірі, тәрбиелеу үрдісінің модульдік құрылымын мектеп практикасына ендіру.

Міндеттері:

1. Мектеп өмірінде қолданыста келе жатқан тәрбиелеу үрдістерін зерттеу, саралау;

2. Жеке тұлға ерекшеліктерін анық-

тау, қоғам сұранысы мен қажеттілігін өтейтін мәдениеті мен талғамы сай азаматты қалыптастыру бағыттарын зерделеу;

3. Жеке тұлғаға бағдарланған тәрбиенің негізгі құрылымдарын жобалау;

4. Мақсатты бағдарламалар арқылы тәрбиелеу жұмыстарын тұлғаның ерекшелік сипаттарын ескере отырып, жоспарлау;

5. Тәрбиелеу үрдісінің негізгі қағидаларының оқыту үрдісіне қолдану аясының кеңеюіне ықпал жасау.

Күтілетін нәтижелер:

Тәрбиелеу үрдісін жеке тұлғаға бағдарлау негізінде оқушы мен ата-ананың білімге көзқарасы оңалады, мектептің әлеуметтік мәртебесі өседі. Мектептің әлеуметтік мәртебесінің кеңеюі оқыту сапасының нәтижелілігіне апарады.

Ғылыми негіздемесі:

Негізгі идеясы: Оқу-тәрбие мазмұнын модульдік құрылыммен басқару.

Теориялық маңыздылығы: Тәрбиелік міндеттерді жүзеге асыру тұлғалық-бағыттаушылық тұрғыда негізделеді.

Практикалық мәнділігі: Мұғалім әлеуметтік қарым-қатынастың өзгермелі жағдайында тәрбиені іс-әрекет тұрғысында қарауға, оқушылар адамзаттан ерік-жігерді талап ететін, шыннайы жағдаяттармен араласуға мүмкіндік алады.

Жүзеге асыру кезендері:

Оқушылардың жеке ерекшеліктерін, тұлғалық қасиеттерін сараптау, оқыта отырып тәрбиелеудің жаңа үлгілеріне зерттеу-ізденіс, сынақ- тәжірибе жүргізу.

I. Диагностикалық кезең. Тәрбие бағыттарына сай тәрбиелеу жүйесінің жобасын дайындау (1 жыл)

II. Жүзеге асыру кезеңі. Тәрбиелеу жүйесінің жобасын сынақтан өткізу, зерттеулер жүргізу және бағалау жасау (2 жыл)

III. Жинақтап, жалпылау кезеңі. Тұлғалық-бағыттаушылық тұрғыдан тәрбиелеу жүйесінің жобасын толықтыру, жаңа бағыттарын айқындау, жетілдіру (2 жыл)

Ресурстық қамтамасыз ету мәселелері:

1. Жобаны материалдық-техникалық қамтамасыз ету:

Материалдық-техникалық база жасау (тәрбие беру орталығы, мектептер, ата-аналар университеттері)

2. Жобаны ұйымдастырушылық тұрғыдан қамтамасыз ету:

Тәрбиенің жаңа құрылымдарын жасау және мектеп өміріне ендіру.

3. Жобаны нормативтік құқықтық қамтамасыз ету:

Оқыта отырып тәрбиелеу жүйесінің мазмұны мен құрылымын жаңартып,

барлық жұмысты нормалау негіздерін жасау және тәрбие беру үрдісін толық стандарттау.

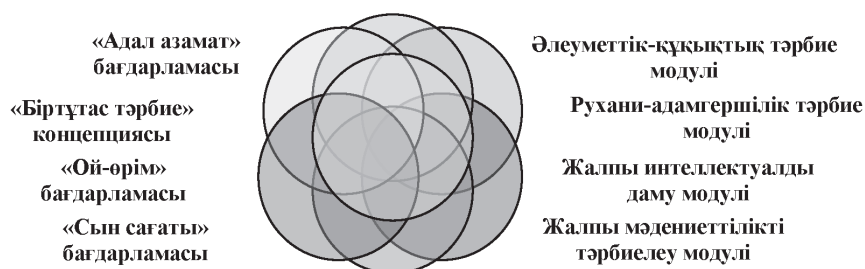
Тәрбиелеу жүйесіндегі өзекті проблемалар мен негізгі қайшылықтар:

1. Тәрбиелеу жүйесін диагностикалық тұрғыда жобалау мен мақсат қоюда нақтылықтың жоқтығы;

2. Жеке тұлғаға бағдарланған тәрбие бағыттарының оқыту сапасымен шектеліп, оның нәтижесіздікке соқтығуы;

3. Жеке тұлға ұстанымдарын зерттеуге және тәжірибені өмірде қолданысқа ендіруде қолайлы ортаның жасалмағандығы.

Тәрбие үрдісінің бағдарлы құрылымы:
(арнайы бағдарламалар жүйесінде жүзеге асырылады)

Тұлғаны тәрбиелеуге бағытталған талаптар:

I. Ұйымдастырушылық
(негізгі қағидаларды білу және оны жүзеге асыру)

II. Ақпараттық
(әлемдік және отандық мәдениет жетістіктерін үйрене білу)

III. Үйлестірушілік
(мақсат қоя білу және оған сараптама жасай алу)

IV. Қарым-қатынасты реттеу
(өзін өзгелермен тең қою)

Жанар ҚҰРМАНАЛИЕВА,
№260 орта мектеп директорының
тәрбие ісі жөніндегі орынбасары,
Арал қаласы,
Қызылорда облысы

Тәуелділік ремиссиясы: төзімділік факторлары және бұзылудың алдын алу

Тәуелділік ремиссиясы дегеніміз не? Тәуелділік контекстінде ремиссия белгілі бір кезең ішінде бұзылыстың көріністерінің айтарлықтай төмендеуін немесе болмауын білдіреді. Сонымен қатар, қалпына келтіру тұтынуды тоқтатудан гөрі кеңірек: адамға жұмысқа, оқуға, қарым-қатынасқа, әдеттегі режимге оралу және күнделікті мәселелерді өз бетінше шешу үшін уақыт қажет болуы мүмкін.

Сондықтан жағдайды тек «тұтынады немесе қолданбайды» принципі бойынша бағалау жеткіліксіз. Жалпы физикалық және психикалық жағдайды, мінез-құлықты бақылау және бұрын қолдануға түрткі болған жағдайларды шешу қабілетін ескеру маңызды.

Ремиссияның тұрақтылығы неге байланысты

Тәуелділігі бар барлық адамдар үшін әмбебап болжам жоқ. Келесі жағдайға бірнеше факторлардың жиынтығы әсер етуі мүмкін.

- Тұтынудың сипаты мен ұзақтығы. Қолдану тарихы және оны тоқтатудың алдыңғы әрекеттері маманға жеке тәуекелдерді бағалауға көмектеседі;

- Ілеспе аурулар. Мазасыздық, депрессиялық және басқа психикалық бұзылулар, сондай-ақ соматикалық аурулар бөлек бағалау мен көмекті қажет етуі мүмкін;

- Алдыңғы бұзылулар. Олардың қандай жағдайда болғанын және олар-

дың алдында қандай факторлар болғанын түсіну маңызды;

- Әлеуметтік орта. Қолдау немесе керісінше, арандатушы орта адамның мінез-құлқына айтарлықтай әсер етуі мүмкін;

- Одан әрі көмекке қатысу. Физикалық жағдай тұрақталғаннан кейін психологиялық, мінез-құлық және әлеуметтік мәселелермен жұмыс әдетте өзекті болып қала береді;

- Отбасының жағдайы. Туыстарының мінез-құлқы, қақтығыстар және шекаралардың болмауы қалпына келтіруге де әсер етуі мүмкін.

Неліктен детоксикация тұрақты ремиссия үшін жеткіліксіз?

Детоксикация интоксикацияға немесе тоқтату синдромына байланысты нақты медициналық мәселелерді шешу үшін қолданылады. Бұл көмек көрсетудің қажетті кезеңі болуы мүмкін, бірақ ол тұрақты мінез-құлық әдеттерін, қарым-қатынастарды, стресске жауап беру тәсілдерін және тәуелділікке байланысты әлеуметтік жағдайларды өзгертпейді.

Жағдайды тұрақтандырғаннан кейін, тұтынуға оралу қаупін азайтуға және күнделікті жұмысын қалпына келтіруге бағытталған мамандармен қосымша жұмыс қажет болуы мүмкін.

Қосымша көмекке не кіруі мүмкін?

Бағдарлама жеке анықталады. Жағдайға байланысты ол төмендегілерді қамтуы мүмкін:

- дәрігердің кеңесі;
- жеке психологиялық немесе психотерапиялық жұмыс;
- топтық сабақтар;
- мотивациямен жұмыс;
- құмарлық пен стресске жауап беру тәсілдерін үйрету;
- отбасылық кеңес беру;
- әлеуметтік бейімделу;
- өзара көмек топтары;
- бағдарламаның негізгі кезеңі аяқталғаннан кейін мамандарды бақылау.

Әр адамға бірдей әдістер жиынтығы қажет емес. Нақты бағдарлама науқастың жағдайына, бұзылу түріне, ілеспе мәселелеріне және мақсаттарына байланысты.

Бұзылу дегеніміз не?

Үзіліс әдетте абстиненция кезеңінен немесе мінез-құлықтың айтарлықтай өзгеруінен кейін тұтынуға оралу деп аталады. Бұл бір себеппен емес, жағдайлардың жиынтығымен байланысты болуы мүмкін: қатты стресс, эмоционалдық қиындықтар, қақтығыстар, таныс ортаның әсері немесе құмарлықты жеңуге дайындық.

Пайдалануға оралу бұрынғы барлық жұмыстың пайдасыз екендігінің дәлелі ретінде қабылданбауы керек. Алайда, бұл жағдайды қайта бағалау және одан әрі тактиканы өзгерту үшін маңызды сигнал.

Бұзылу қаупін не арттыруы мүмкін? Жеке триггерлер әр түрлі, бірақ маман пациентпен бірге бұрын қолданумен байланысты жағдайларға назар аудара алады:

- адам бұрын қолданған адамдармен қарым-қатынас;

- таныс жерлер мен жағдайларға оралу;
- қатты немесе ұзаққа созылған стресс;
- отбасындағы қақтығыстар;
- жалғыздық және әлеуметтік оқшаулану;
- мазасыздық, көңіл-күйдің төмендеуі немесе ұйқының бұзылуы;
- «бір реттік» бақыланатын қолдану мүмкіндігі туралы ойлар;
- қажет болса, кәсіби қолдауды тоқтату.

Осы факторлардың бірімен байланыста болу сөзсіз бұзылуды білдірмейді. Алдын алудың міндеті — жеке маңызды жағдайларды алдын-ала тану және нақты іс-қимыл жоспарына ие болу.

Бұзылу қаупін қалай азайтуға болады? Бұзылудың алдын алу жұмыстары бірнеше бағытты қамтуы мүмкін.

Өзіңіздің триггерлеріңізді тану

Бұрын қандай оқиғалар, эмоциялар, қатынастар немесе жағдайлар қолданудан бұрын болғанын түсіну пайдалы. Бұл тәуекелдердің бір бөлігін болдырмауға ғана емес, сонымен қатар алдын-ала жауап берудің балама әдісін таңдауға мүмкіндік береді.

Проблемамен жалғыз қалмаңыз

Маманмен, жақын адамдарымен немесе өзара көмек тобының мүшелерімен байланыс әсіресе ауыр құмарлық немесе эмоционалды дағдарыс кезінде маңызды болуы мүмкін.

Қалыпты өмірді қалпына келтіріңіз

Жұмыс, оқу, ұйқы, физикалық белсенділік, қарым-қатынас, бос уақыт және түсінікті тәртіп тұрақты өмір сал-

тының бөлігі бола алады. Сонымен қатар, ремиссияға кепілдік беретін әмбебап сабақтар жиынтығы жоқ.

Байланысты мәселелермен жұмысты жалғастыру

Егер адамда қатты мазасыздық, көңіл-күйдің төмендеуі, ұйқының бұзылуы немесе басқа психикалық белгілер болса, оларды тек тәуелділікпен автоматты түрде түсіндірмеу маңызды. Маманның жеке бағалауы қажет болуы мүмкін.

Туыстары ремиссияны қалай сақтай алады?

Жақын адамдар көмектесе алады, бірақ басқа ересек адамның мінез-құлқын толық басқара алмайды. Үнемі тексерулер, қоқан-лоққылар және әр әрекетті бақылауға тырысу көбінесе отбасындағы шиеленісті күшейтеді.

Түсінікті келісімдер мен шекараларды қолдау, күйдегі өзгерістерді тыныш талқылау және дабыл белгілері пайда болған кезде кәсіби көмекке уақтылы жүгіну неғұрлым сындарлы болуы мүмкін.

Туыстарына өздерінің психологиялық қолдауы қажет болуы мүмкін, әсіресе, ұзақ уақыт бойы отбасының өмірі тәуелділікке толығымен бағытталған болса.

Ремиссия мен қалпына келтіру бірдей ме?

Бұл ұғымдар жақын, бірақ қалпына келтіру әдетте кеңірек қарастырылады. Қолданудың болмауы үлкен маңызға ие, бірақ адам бір уақытта қарым-қатынасты, денсаулықты, әлеуметтік дағдыларды, тәуелсіздікті және өмірдің басқа салаларын қалпына келтіре алады.

Сондықтан, одан әрі көмек тек абстиненцияның ұзақтығына ғана емес, сонымен қатар адамның жұмысындағы жалпы өзгерістерге де жақсы бағаланады.

Егер үзіліс болса, не істеу керек? Әрі қарайғы әрекеттер адамның заты мен жағдайына байланысты. Егер ауыр интоксикация, сананың бұзылуы, тыныс алу проблемалары, құрысулар немесе артық дозалануға күдік болса, шұғыл медициналық көмек қажет.

Жағдайды тұрақтандырғаннан кейін, қолдануға оралу алдында қандай жағдайлар болғанын түсіну маңызды. Қосымша көмек жоспары өзгертуді қажет етуі мүмкін: мысалы, қарқынды психологиялық қолдау, бағдарламаны қайта қарау немесе бұрын назардан тыс қалған мәселелермен жұмыс істеу.

Тұрақты ремиссияға қол жеткізуге бола ма

Көптеген адамдар үшін жағдай айтарлықтай жақсаруы мүмкін және қалпына келтіру кезеңі ұзақ уақытқа созылуы мүмкін. Алайда, белгілі бір адамға ремиссияның белгілі бір ұзақтығына немесе бұзылулардың болмауына алдын-ала кепілдік беру дұрыс емес.

Заманауи тәсіл нәтижені уәде етуді емес, қауіп факторларымен жұмыс істеуді, қол жеткізілген өзгерістерді сақтауды және қиындықтар туындаған кезде көмекті уақтылы түзетуді қамтиды.

Оңалтудың рөлі

Оңалту бағдарламасы адамға тұтынудың салдарымен ғана емес, сонымен қатар мінез-құлықпен, эмоционалды реттеумен, қарым-қатынаспен, стрес-

тік жағдайларды жеңу дағдыларымен және әлеуметтік өмірге оралумен жұмыс істеуге көмектеседі.

Әдебиеттер:

1. В.Д. Менделевич. «Руководство по аддиктологии». — *СпБ. Изд-во «Речь», 2007.*

2. Ц.П. Короленко, Н.В. Дмитриева. «Психосоциальная аддиктология». — Новосибирск. Изд-во «Олсиб», 2001.

3. Г.В. Старшенбаум. «Аддиктология. Психология и психотерапия зависимостей». — М., Изд-во «Когито-Центр», 2006.

4. Е.В. Змановская. «Девиантология. Психология отклоняющегося поведения». — М., Изд-во «Академия», 2003.

Алина НҰРЛАНОВА,
«Neurotech» тәуелділіктен емдеу
орталығының практик-психологы.
Алматы қаласы.

Нестандартные уроки математики в начальных классах

Еще с давних времен существует процесс обучения молодого поколения, т.е. передача опыта старшим поколением младшему. И всегда существовала проблема поддержания у учащихся интереса к изучаемому материалу, сохранения их активности на протяжении всего урока. Задача учителя — организовать процесс обучения таким образом, чтобы каждое усилие по овладению знаниями протекало в условиях развития познавательных способностей учащихся. Учитель должен удивляться красоте и мощи математических методов и заражать этим своих учеников. В равной степени он должен быть терпеливым, поскольку не вправе ожидать мгновенных результатов. Однако если все делится профессионально и четко, то рано или поздно, ученик себя проявит. Математика — наука «замечатель-

ная». В ней нужно замечать, а для этого следует побуждать учеников к поиску истины. Это значит, что на каждом этапе школьного математического образования нужно учить детей наблюдать, сравнивать, замечать закономерность, формулировать гипотезу, учить доказывать или отказываться от гипотезы. Важно учить школьников самостоятельно строить определения и их отрицания, показывать, что в математике почти ничего не нужно зазубривать — следует понять и научиться применять, и тогда все запомнится само собой.

Учитель должен помнить, что, встречаясь даже с одарённым учеником, он готовит из него не математика, а, прежде всего личность, и эту работу он выполняет в тесном единстве с учителями других дисциплин. В процессе обучения в школе формируется человечес-

кое сознание, взгляды, развиваются творческие способности учащихся. Для этого полезно использовать нестандартные формы уроков, такие как дидактические игры, конкурсы, эстафеты, КВНы, математические сказки и т.д. Анализ педагогической литературы позволил выделить несколько типов нестандартных уроков. Наиболее распространенными типами являются:

1. Уроки — деловые игры;
2. Уроки-соревнования;
3. Уроки типа КВН;
4. Уроки-конкурсы;
5. Межпредметные уроки;
6. Уроки-сказки;
7. Уроки-путешествия.

Например:

Уроки-путешествия. Целесообразно проводить различные уроки-путешествия. Такие как «Поездка в Простоквашино», «Веселые страты», «Путешествие по морям предложений» и др. В игру задания превращает их проведения — эмоциональность, неприужденность, занимательность. Дети играют, а, играя, непроизвольно закрепляют, совершенствуют, доводят до уровня автоматизированного навыка математические знания.

Математические сказки. Сказки любят все, но особенно — дети. Их можно включать в уроки математики при повторении или закреплении изученной темы и использовать во внеклассных занятиях.

Задачи занимательного характера.

В привитии детям интереса к урокам математики большую роль играют задачи занимательного характера. Такие

задачи, как показывает практика, вносят в урок оживление, повышают интерес к знаниям, развивают воображение и память детей. Дети решают задачи такого вида с большим удовольствием.

- На птичьем дворе гусей дети кормили,

Всего было 5 гусиных семей,
Папа и мама, бабушка с дедом.
Целыми семьями их выводили.
В каждой семье по 12 детей.

Сколько гусей собралось за обедом?

При решении задач такого типа учитель может задавать детям следующие вопросы: Читал ли ты сказку, по отрывку из которой составлена задача? Какой рисунок к этой задаче ты бы нарисовал? Эти задачи способствуют развитию интереса к математике, углублению и расширению математических знаний, осознанию силы и практической значимости математики. Одна из важнейших задач начального обучения — развитие у детей логического мышления. Такое мышление проявляется в том, что при решении задач ребенок соотносит суждения о предметах, отвлекаясь от особенностей их наглядных образов, рассуждает, делает выводы. Умение мыслить логически, выполнять умозаключения без наглядной опоры, сопоставлять суждения нужны для изучения учебного материала не только в начальных классах, но и в средних и старших

Головоломки. Большое значение в начальных классах имеют головоломки, именно они закладывают основы доказательного мышления. Лестница состоит из 15 ступеней.

1) На какую лестницу нужно встать, чтобы быть на середине лестницы? (На восьмую).

2) Валя и Миша весят столько же, сколько Боря и Володя. Миша весит 32 кг, Боря 40 кг. Кто тяжелее: Валя или Володя? (Валя).

Один из наиболее распространенных видов головоломок — магические квадраты: В шестнадцати клетках квадрата расставьте числа. 0, 1, 2...14, 15 так, чтобы сумма чисел по горизонтали, вертикали и диагонали была равна 30.

Задания на смекалку и на сообразительность следует предлагать для самостоятельной работы.

Кроссворды. Слово «кроссворд» в переводе на русский язык означает «переплетение слов». Для того чтобы, разгадать кроссворд, надо в каждой клетке фигуры поставить по одной букве, начиная с пронумерованной клетки до края фигуры или до заштрихованной клетки.

Шарады. В шарадах требуется отгадать определенное слово. Каждое слово отгадывается не целиком, а по частям.

- Предлог и малое число,

За ними букву скажем.

А в целом — ты найдешь его

Почти под домом каждым. (Подвал)

Мегаграммы. В мегаграммах зашифровано определенное слово. Его нужно отгадать. Затем в расшифрованном слове следует одну из указанных букв заменить другой буквой, и значение слова измениться:

Он грызун не очень мелкий,

Ибо чуть побольше белки.

А заменишь «у» на «о».

Будет круглое число. (Сурок — сорок)

Числовые головоломки. Цифры, соединившись в числе и участвуя в математических действиях, образуют весьма причудливые числовые комбинации. Для успешного выполнения заданий с числовыми головоломками нужны изобретательность, догадка, упорство. «Тысяча».

- Выразите число 1000 восемью восьмерками, и знаками «Плюс». $888+88+8+8+8$.

- В кружках квадрата расставьте первые 12 натуральных чисел так, чтобы их сумма на каждой стороне составляла 26.

Логические задачи. 1. Волк, Лиса и Медведь жили в трех домиках: первый — белый с большим окном, второй — зеленый с большим окном, третий — зеленый с маленьким окном. У Волка и Лисы домики с большими окнами, у Волка и Медведя — зеленые домики. У кого какой домик? 2. Миша жил немного ближе к школе, чем Коля, и немного дальше от нее, чем Витя. Кто жил от школы дальше всех?

При изучении геометрического материала активизируют мыслительную деятельность детей, повышают интерес загадки, стихи о геометрических фигурах: Квадрат.

Он давно знакомый мой,
Каждый угол в нем прямой,
Все четыре стороны.
Одинаковой длины,
Вам его представить рад.

Как зовут его? (Квадрат).

Заинтересовать, привлечь внимание детей помогает также и сказка.

Таким образом, занимательность на уроке математики помогает формированию творческих способностей учащихся, элементы которых проявляются в процессе выбора наиболее рациональных способов решения задач, в математической и логической смекалке, при проведении на занятиях игр, в конструировании различных геометрических фигур, в организации коллектива своих товарищей, а также в умении с наибольшей эффективностью выполнить какую-либо работу или провести познавательную игру.

Математические эстафеты. В начальных классах внимание учащихся нестойкое. Возникает необходимость на уроке переключаться с одного вида деятельности на другой. В этом случае выручает математическая эстафета. Лучший результат дают эстафеты, проводимые в конце урока. Эта форма работы также очень эффективна и в начале урока, когда надо или быстро перестроить мысли учащихся на рабочий лад, или повторить определённую тему, или оценить степень усвоения того или иного материала, или с пользой (и удовольствием) «скоротать» время, пока кто-нибудь из учеников выносит на доску важный момент домашней работы. Эстафету можно применять при изучении новых тем.

- Задания эстафеты могут содержать не только материал, предусмотренный школьной программой, но и дополнительный, причем самого разного

уровня сложности, а также включать вопросы нематематического характера (это делает эстафету ещё более привлекательной для ребят). Количество заданий в одной эстафете может быть разным. При подборке материала руководствоваться следует и уровнем подготовки конкретного класса.

Олимпиады, конкурсы и соревнования. Использование таких нестандартных форм как олимпиады и конкурсы способствуют повышению познавательной активности учащихся по математике и развитию их творческих способностей. Проведение данных форм готовится заранее: составляется план проведения, учащимся раздаются задания. Проведение таких мероприятий обращает на себя внимание учащихся и повышает у них интерес к учебному предмету. Кроме того, олимпиады и конкурсы помогают выявлять и развивать более способных и одаренных учащихся. Дух соревнования заложен в самой психике человека. Даже ребенку свойственно сравнивать свои результаты с результатами сверстников. На этом механизме состязания и строится метод соревнования.

Также на уроках математики можно применять методы и приемы проблемного обучения и создания проблемных ситуаций способствуют повышению познавательной активности учащихся. Это способствует повышению качества знаний и выработке необходимых навыков и умений. Также предусматривается самостоятельная работа учащихся с учебной литературой, энциклопедиями, таблицами, графиками,

картами. В проблемном обучении на общее обсуждение ставится вопрос-проблема, содержащий в себе иногда элемент противоречий, иногда неожиданности. Проблемное обучение вызывает со стороны учащихся живые споры, обсуждения. Проблемное обучение вызывает к жизни эмоции учеников, создается обстановка увлеченности, раздумий, поиска. Это плодотворно сказывается на отношении школьника к учению.

Вывод: Регулярное использование на уроках математики системы специальных задач и заданий, направленных на развитие познавательных возможностей и способностей, расширяет математический кругозор учащихся, способствует математическому развитию, повышает качество математической подготовленности, позволяет детям более уверенно ориентироваться в простейших закономерностях окружающей их действительности и активнее использовать математические

знания в повседневной жизни. Чтобы ребенок учился в полную силу своих способностей, нужно вызвать у него желание к учебе, к знаниям. Надо помочь ребенку поверить в себя, в свои способности. Урок математики нацелен не столько на повторение изученного материала, сколько на знакомство с детьми в непринужденной атмосфере. Работа учеников с учителем должна проходить без страхов и напряжения, а нетрадиционные уроки помогают учителю найти общий язык с учениками. На обыкновенном уроке дети будут чувствовать себя скованно, а на нестандартном уроке они смогут расслабиться, и учитель сможет рассмотреть каждого из них.

Н.И. ХМЕЛЕВСКАЯ,
учитель математики Чеботаревской
средней общеобразовательной школы
Зеленовского района
Западно-Казахстанская области

Особенности туризма и его перспективы в Казахстане

Слово «туризм» (tourisme, от tour) в переводе с французского означает «прогулка», «поездка», «путешествие».

Значительный вклад в исследовании экономики переходного периода внесли российские и зарубежные ученые

Зимовец А.В., М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич и другие. Исследование базируется на использовании научных методов: обобщения от частного к общему и от общего к частному, анализа, прогнозирования, экономи-

ческой оценки (аналогии). В ходе написания статьи использованы различные источники литературы: научная литература, статистические данные и т.д.

Турист — человек, который путешествует и посещает места, находящиеся вне пределов его обычной среды, где имеются привлекающие его туристские ресурсы. От других путешествующих лиц (дипломатов, эмигрантов, иностранных рабочих, беженцев, кочевников и т.д.) турист отличается целью, продолжительностью и характером своего путешествия. Он только временно посещает страну или территорию, без занятия в месте пребывания оплачиваемой деятельностью. Как правило, путешествие осуществляется в оздоровительных, познавательных, профессионально-деловых, спортивных, религиозных и иных целях. Продолжительность путешествия может варьироваться от одной ночевки до 6 мес. (по международным нормам — до 12 мес.). Турист является ключевым элементом туристского бизнеса, потребителем туристского продукта. Организованная совокупность туристов представляет собой объект индустрии туризма.

Туристский продукт (турпродукт) — право на тур, предназначенное для реализации туристу. Турпродукт включает в себя всю совокупность потребительных стоимостей, потребляемых туристом (собственно тур, туристско-экскурсионные услуги, специальное туристское снаряжение и др.). Как и любой товар, турпродукт должен быть качественным и пользоваться спросом

(в первую очередь у иностранных туристов), иначе он не будет реализован. Качественный турпродукт в обязательном порядке содержит по крайней мере три составляющие: уникальные туристские ресурсы; элементы инфраструктуры (воплощенные в жизнь технические, коммунальные, бытовые и прочие удобства); высокую культуру обслуживания (в том числе языкового). Такой турпродукт увлекает туриста познавательно-развлекательными возможностями и услугами, богатством и разнообразием достопримечательностей. Продвижение турпродукта предполагает комплекс мер, направленных на его реализацию (организация рекламы, участие в выставках и ярмарках, создание информационных центров по продаже туров, издание каталогов и буклетов и т.д.). Для лучшего продвижения турпродукта все виды предложений на туристском рынке 9 должны быть ориентированы на конкретного потребителя, на его пожелания, вкусы и возможности. Работы по формированию и продвижению туристского продукта осуществляют в основном туроператоры и турагенты.

Туроператор — туристское предприятие (организация, фирма), которое занимается производством туристского продукта и реализацией его потребителю через агентскую сеть. Туроператор является главной организующей фигурой на туристском рынке. Он пакетирует туристские возможности территории и различные услуги (транспортные, размещение, питание, развлечение и т. д.) в еди-

ный туристский продукт. По сути, он загружает предприятия индустрии туризма (гостиницы, рестораны, музеи, национальные парки и др.), связывает производителя туристских услуг с потребителем (включает в тур тот или иной музей, выбирает наиболее приемлемые гостиницы, рестораны, шоу и т.п.).

Турагент — фирма-посредник, реализующая туристский продукт (предложенный туроператором) на туристском рынке. Осуществляется это путем приобретения разработанных туроператором туров, выпуска на эти туры путевок, реализация их потребителю. Для турагента главное найти клиента и реализовать путевку. За это он получает комиссионное вознаграждение. Сеть турагентов представляет собой сеть розничной торговли турпродуктами. По отношению к туроператору турагент занимает соподчиненное место. Быть турагентом менее хлопотно. В отличие от туроператора он меньше рискует. Он не формирует тур. Ему не нужно бронировать гостиницы, вносить предоплату, оформлять страховки, продумывать даты, вести большую работу с перевозчиками, проводить рекламные компании и др. Турагентская деятельность — деятельность по продвижению и реализации турпродукта. Туристская деятельность — туроператорская и турагентская деятельность, а также иная деятельность по организации путешествий и развитию туризма.

Туристская путевка — документ, подтверждающий факт передачи турпродукта. Туристская услуга — результат

деятельности предприятия, обслуживающего сферу туризма, по удовлетворению потребностей туристов в рамках конкретного путешествия (тура). Из всего комплекса предлагаемых услуг туристы выбирают наиболее интересные для них и относительно недорогие. Чтобы соотношение «цена — качество» было оптимально и приемлемо для туристов, необходимы высокая привлекательность туристских ресурсов, развитая инфраструктура, надлежащее качество обслуживания.

Туризм — это путешествие, совершаемое человеком в свободное от основной работы время в оздоровительных, познавательных, профессионально-деловых, спортивных, религиозных и иных целях. Это один из видов активного отдыха, наилучший способ отвлечься от суеты, увидеть новое и интересное, набраться положительных эмоций. Туризм дает возможность познакомиться с культурой других стран и регионов, удовлетворяет любознательность человека, обогащает его духовно, оздоравливает физически, способствует развитию личности. Он позволяет совмещать отдых с познанием нового. Туристское путешествие предполагает только временный выезд человека за пределы его обычной среды, без ведения в месте пребывания оплачиваемой деятельности, что исключает из категории туристов людей, профессионально или вынуждено совершающих поездки (дипломатов и консульских работников, военнослужащих, эмигрантов, беженцев, кочевников и др.). Основой для развития туризма являются ту-

ристские ресурсы (природные, культурные, исторические). Ключевая фигура в туризме — турист. Он выступает потребителем туристского продукта или услуг (тура), для его качественно-го обслуживания формируется и работает индустрия туризма. Значение для экономики. Туризм — это не только путешествия и отдых, но и важная сфера экономики. Индустрия туризма охватывает предприятия различных отраслей, из продукции и услуг которых туроператор создает привлекательный для потребителя туристский продукт. Индустрия туризма способствует притоку в страну финансовых ресурсов. Она не только дает доходы туристским фирмам, но и обеспечивает налоговые поступления, увеличивает спрос на продукты питания и разнообразные услуги, стимулируя тем самым развитие сопутствующих отраслей (транспорта, гостиничного хозяйства, связи, торговли и общественного питания, производства сувениров и т.п.). Обслуживание туристов — это источник доходов для местного населения. Данный вид деятельности не требует крупных стартовых инвестиций, отличается высоким уровнем рентабельности и относительно небольшим сроком окупаемости капитальных вложений. Развитие туризма способствует созданию новых рабочих мест и обеспечивает занятость населения (зарубежный опыт свидетельствует, что для обслуживания одного иностранного туриста требуется до 10 чел.).

Политическое значение. Туризм поднимает престиж страны, ее авто-

ритет в мировом сообществе и среди рядовых граждан. Он укрепляет межрегиональные и международные дружеские связи, развивает народную дипломатию, стабилизирует отношения между регионами и государствами. Уровень развития туризма является своеобразным показателем состояния общества, его материального достатка и духовного здоровья.

Внутренний туризм — путешествия граждан внутри страны, без пересечения государственной границы (и без осуществления в месте временного пребывания оплачиваемой профессиональной деятельности). Данный вид туризма особенно популярен в США. В нашей стране на его долю также приходится около 80% туристских поездок. Международный (иностран-ный) туризм — путешествия за пределы страны постоянного проживания с туристскими целями. К иностранным туристам можно отнести всех временных посетителей, прибывших в данную страну не менее чем на 24 ч (кроме осуществляющих в посещаемой стране оплачиваемую профессиональную деятельность). Иностран-ный турист становится как бы временным посетителем другой страны. После объединения Европы и создания Евросоюза началось сближение внутреннего и международного туризма, что обусловлено упрощением таможенных формальностей (Шенгенское соглашение). Въездной туризм — путешествия с туристскими целями в пределах страны лиц, не проживающих в ней постоянно. Прием в стране иностранных

туристов является своеобразным экспортом услуг (именно так Всемирная туристская организация определяет въездной туризм, поскольку прибыль от него поступает в принимающую страну в иностранной валюте). Выездной туризм — путешествия граждан, постоянно проживающих в одной стране, за рубеж с туристскими целями.

В статье 2 Закона Республики Казахстан от 3 июля 1992 года июнь 2001 год «Закон о туристской деятельности в Республике Казахстан» «О туризме», под «туризмом» понимается «система и форма проведения человеком активного отдыха с целью познания тех или иных регионов, государств, их культуры и традиций и связанное с этим передвижение за пределами постоянного места жительства». Сегодня индустрия туризма Казахстана самостоятельное звено хозяйственной структуры; экономическая система, состоящая из комплекса отраслей и подразделений, функции которых заключаются в удовлетворении разнообразного и усложняющегося спроса на различные виды отдыха и развлечений. Этому способствовал коммерческий характер туризма, позволил не только развивать новые формы туризма, но и формировать новые организационные формы деятельности — туристские фирмы. Туризм играет очень серьезную роль в экономике многих государств и представляет собой вид отдыха, способствует восстановлению сил и трудоспособности человека и соответственно — психофизиологических ресурсов общества, способствует рациональному исполь-

зованию свободного времени людей, выполняет особую роль в трудовой занятости и повышении жизненного уровня местного населения. Следовательно, индустрия туризма оказывает косвенное влияние на уровень жизни местного населения и его занятость, что сказывается в создании и развитии инфраструктуры, сервисной службы в туристических регионах (путей сообщения, линий связи, пунктов бытовых услуг, магазинов, спортивных центров, кафе, ресторанов, разнообразных аттракционов и т.д.). Местное население так же, как и туристы, пользуется всеми этими объектами. Можно сказать, что индустрия туризма - это не вид туризма, а предоставление сопутствующих услуг разного уровня, который определяется степенью их цены. Именно разный уровень дохода потребителей туристического продукта формирует комплекс услуг, разный по их качеству и количеству. Разный уровень доходов формирует спрос на различные виды туристического продукта и его виды.

Туризм можно классифицировать по следующим признакам:

1. Рекреационный туризм, включающий зрелищно-развлекательные программы, туристическо-оздоровительные программы, занятия по интересам;
2. Спортивный туризм, включающий водный, лыжный, горный;
3. Лечебно-оздоровительный туризм, к которому следует отнести не просто потребность в лечении, но и сочетание ее с некоторыми другими функциями туризма;

4. Культурно-познавательный туризм, основанный на потребности в расширении знаний по различным направлениям;

5. Ностальгический туризм, в основе которого лежит потребность в посещении мест, связанных с событиями индивидуальной биографии человека и его семьи;

6. Приключенческий (экстремальный) туризм, предполагающий удовлетворение потребностей человека в испытании своих возможностей в различных острых ситуациях. Он подразделяется на несколько разновидностей: походные экспедиции, сафари-туры (охота, рыбалка), яхтинг (морские и речные путешествия);

7. Религиозный туризм (включаящий паломничество), основанный на религиозных потребностях людей самых различных конфессий;

8. Миссионерский туризм, вызванный потребностью человека наиболее полно реализовать свое духовное назначение распространением тех или иных духовных ценностей;

9. Событийный туризм предполагает удовлетворение потребности человека в посещении какого-либо конкретного мероприятия;

10. Коммуникационный туризм, удовлетворяющий потребности человека в межличностных контактах (поиски спутника жизни, партнера по коллекционированию и т.д.);

11. Экологический туризм — основан на посещении заповедных территорий, участии в природоохранной деятельности;

12. Образовательный туризм — путешествия с целью обучения, например, для изучения языка;

13. Социальный туризм — это путешествия, субсидируемые из средств, выделяемых государством на социальные цели;

14. Деловой туризм.

Казахстан чаще всего посещают граждане из стран СНГ: Узбекистан (2,4 млн. человек), Российская Федерация (1,7 млн. человек), Кыргызстан (1,3 млн. человек); из стран дальнего зарубежья: КНР (205 тыс. человек), Турция (92 тыс. человек), Германия (75,4 тыс. человек).

На сегодняшний день самыми популярными местами для туристов в Казахстане являются Алматы, Астана, Южно-Казахстанская область (Туркестан, Сарыагаш), Щучинско-Боровская курортная зона.

Восточный Казахстан рассматривается как центр развития экологического туризма, Алматы — горного туризма. Вместе с тем, Астана и Алматы позиционируются как точки развития делового туризма. Территория Южного Казахстана определена центром развития культурного туризма, Западный Казахстан — как место культурного и «пляжного» отдыха.

В рамках данных кластеров предусмотрена реализация национальных проектов. Создание курортной зоны предполагает 3 элемента капитальных затрат: внешняя магистральная инфраструктура, внутренняя инженерная и туристическая инфраструктура, коммерческие объекты. Предполагается,

что развитие внешней инфраструктуры будет обеспечено полностью за счет государства по примеру других стран. Возврат инвестиций в экономику будет обеспечен за счет создания новых рабочих мест при поступлении в бюджет, доля капитальных затрат в общей структуре составляет порядка 15-25%. Таким образом, туристский потенциал Казахстана может удовлетворить спрос любого туриста, тем более, что основным туристским продуктом является гостеприимство и доброжелательность казахского народа.

Литература:

1. Немоляева М., Нодорков Л. Меж-

дународный туризм: вчера, сегодня, завтра. — М, 2007. - 176 с.

2. Министерство Национальной экономики РК Комитет по статистике // www.stat.kz

3. Максименко С. Туризм в Казахстане. — В., 2006.

4. Казыбайкызы А., Муханова А.Е., Смагулова Ж.Б. Особенности и перспективы развития туризма в мире // Успехи современного естествознания. — 2015. — № 1-2. — С. 265-269;

Тоғжан БАЙЖАНОВА,
преподаватель профильной школы
КазНУ им. аль-Фараби
г. Алматы

Денешынықтыру шараларының маңыздылығы

Адам және қоғам өмірінде спорт және денешынықтыру маңызды орын алады. Ол адамның денсаулығын нығайтып, еңбекке деген ынтасын арттырады, ағзаның үйлесімді дамуына мүмкіндік туғызып, бос уақытты жан-жақты тиімді пайдалануға ықпал етеді. Денешынықтырумен, спортпен тұрақты шұғылдану үшін алдымен адам өзінің денсаулық жағдайын, жас шамасын, мамандығын және отбасы мүшелерінің өзіндік қабілет ерекшелігін ескергені жөн.

Үй жағдайында шынықтырумен шұғылдануды дене шынықтырудан бастаған дұрыс. Дене шынықтыру мен

спорттың денсаулықты нығайтудағы ең тиімді жолы — таза ауада шұғылдануға болатын спорт түрлері: жүру, баяу жүгіру, суда жүзу, ролик және қыстың күні шаңғы тебу, демалыс күндері туристік саяхаттарға шығу және тағысын тағы. Егер мұндай мүмкіндік болмаған жағдайда терезесі ашық бөлмеде жалпыға бірдей қарапайым жаттығулар орындауға болады. Мәселен, гимнастика, бір орында тұрып жүгіру, гантельмен түрлі жаттығулар жасау. Бөксеге жиналған артық майлардан құтылудың ең тиімді жолы да бар. Ол бір қорапша сіріңкені жерге шашып жіберіп, оны жерден бір талдап алу. Осы жаттығу тү-

рін бір ай үзбей орындасаңыз, беліңіз қылдай болып, бөкседегі артық майлардан біржола құтыласыз.

Сондай-ақ, үстел басында отырып, жатып немесе бір орында тұрып, жасалатын жеңіл жаттығулар комплексін құрастырып алуға болады. Ол баспен, қолмен, кеудемен түрлі қозғалыс жасаудан, сонымен бірге отырып тұрудан құралады. Жаттығу комплексіне қозғалғанда буындарының бұлшық еттері шиыршық ататын — изометриялық жаттығуды қосуға болады. Бес секунд ішінде барынша күшке енетін, бұлшық еттің жиырылатын және жазылатын екі тобын бір мезгілде қатайта отырып, жаттығуды бірнеше рет қайталау керек, әрқайсысы 15-20 минуттан.

Денешынықтырумен тұрақты айналысу, әсіресе, балалар үшін өте маңызды. Оны баланың өмірге келген алғашқы күндерінен-ақ бастаған жөн. Баланы денешынықтырумен күнделікті шұғылдануға дағдыландыру үшін алдымен ата-ананың өзі үлгі көрсетуі керек.

Ал, мектеп жасына дейінгі және төменгі сынып балаларына әр түрлі ойындар өте пайдалы. Доппен ойнайтын спорттық ойындардан басқа да бөбектерге арналған көптеген қимыл ойындары бар. Бәрінен асыратын, ең жүйрік, ең мерген бала кім екенін анықтау үшін жарыстар ұйымдастырған жөн. Баланың ойын кезіндегі қимылынан оның еңбекке деген ынта-қабілетін айыруға болатынын ата-аналар естерінен шығармауы керек.

Дене шынықтырумен шұғылданғанда салмақты тек бұлшық еттің бір бө-

лігіне ғана емес, бәріне бірдей түсіру — негізгі ережелердің бірі болып табылады. Салмақ көбірек түсетін жаттығуларды жасаған кезде баланың денсаулығына көңіл бөлу керек. Жаттығулар белгілі бір қарқынмен жасалуы тиіс. Жаттығуды аяқтаған кезде тамыр соғысының жиілігі минутына 170-тен артық болғанда жаттығуды жасауға болмайды. Жаттығу кезінде организмге шектен тыс күш түсірмеу керек, өйткені адамның жұмыс қабілеті төмендеп, қалжырауы мүмкін.

Атап өтерлігі, шынығудың ең кең тараған және жеңіл түрі таза ауаны пайдалану. Бірақ бұл жағдайда жыл маусымының ерекшелігі ескерілуі тиіс. Жылдың жылы кезеңінде шынығу үшін таза ауада ұзақ серуендеген пайдалы. Үй шінде біраз уақыт жалаңаяқ жүрудің де зияны жоқ. Бұның ұзақтығын 1 минуттан бастап, әрбір 5-7 күн сайын 1 минутқа ұзарта отырып, 10-15 минутқа жеткізеді. Шынығу үшін су процедурасын пайдаланудың да өз ерекшелігі бар. Су ауаға қарағанда жақсы шынықтырады. Судың жылу өткізгіштік қасиеті ауаның жылу өткізгіштігінен 23 есе артық. Су теріге температуралық әсер етумен бірге механикалық әсер етіп, массаж жасайды. Капиллярлық қан айналысын жақсартады. Су көмегімен үй жағдайында шынығудың ең көп тараған түрлері денені сулы ормалмен ысқылап сүрту. Ол үшін суық судың температурасы 34-35 градустан төмен болмағаны жөн. Күн сайын дымқыл ормалмен сүртінгенде 6-7 күннен кейін судың температурасын бір градустан төмендетіп отырып, оны

22-24 градусқа дейін жеткізеді. Денені дымқыл орамалмен ысқылауды және суық суға жуынуды осы көрсетілген температурада 2-3 ай бойы жасайды. Бұдан кейін адамның денсаулығында ешқандай өзгеріс, тыныс алу жолдарының қабынуы, әлсіздік, қалжырау, күйгелектік, абыржу, ұйқы қашу, асқа тәбет тартпау байқалмаса, судың температурасы – 22 градус шамасында шынығуға көшуге болады. Оны әрбір 10 күн сайын 1 градусқа кемітеді, ал дымқыл орамалмен күнделікті сүртіну жағдайында судың температурасын 10-12 градусқа жеткізеді. Шынығудың тиімді тәсілі – душ қабылдау. Бұл тәсілде 3 минуттай уақыт ішінде жылы суды бірнеше рет суық сумен алмастырып отырады. Сондай-ақ, шынықтырғыш әсерлерге күн сәулесі мен физикалық жаттығулар, оның ішінде мүмкіндігінше далада немесе ауасы жақсы желдетілген бөлмеде жасалатын таңертеңгі гигиеналық гимнастика жатады. Күн райы салқын кезде ағзаны мұздатып алмау үшін далада тез қимылдап, жаттығуды ұзаққа созбаған абзал. Ыстық күндері, әсіресе, ауа өте ылғал болса, дене аса қызып кетпеуін ойластырған жөн. Денешынықтыру жаттығуларын жасап болған соң душ қабылдау керек. Айдын суға шомылудың пайдасы зор. Ол денені шынықтыруға жан-жақты әсер етеді, өйткені судың термикалық және механикалық тітіркендіру әсері ауа, күн сәулесі әсерлерімен және суда жүзу қимылымен ұласады. Қыста суық суға түсумен тек денсаулығы зор адамдар ғана айналысуына болады. Ол үшін ағзаны суық судың әсеріне алдын-ала

біртіндеп үйретеді. Қыста суға түсумен шұғылданушылар дәрігердің бақылауында болады. Бу моншасын жылу, бу, су және механикалық тітіркендіру әсерлерімен ұштастырғанда, олар ағзаның зат алмасу, тыныс алу және қан айналысы процесін жақсартып, дененің шынығуына қолайлы жағдай жасайды. Бірақ егде тартқан адамға монша буында жиі отыруға болмайды және мұның әр жолғы ұзақтығы 10-15 минуттан аспауы тиіс.

Ал, балаларды шынықтыруды олардың өмірінің алғашқы күндерінен бастап, сәбидің бірқатар органдары мен жүйелерінің қызмет атқаруы әлі де жетілмегендігін еске ала отырып, абайлап жүргізеді. Гипотрофия, мешел, қайталаған немесе созылмалы ауруларға бала организмінің қарсы тұруын арттыратын шынығу шаралары аса қажет. Бірақ науқас немесе денсаулығы нашар, әлсіз балаларды бұл дерттерінен айықтыру үшін жүргізілетін шынықтыру шаралары да бар. Балалар таза ауа тапшылығына өте сезімтал келеді. Олар нашар желдетілген бөлмеде ұзақ уақыт болса, енжар тартып, ашуланшақ болады. Баланың ұйқысы бұзылып, асқа тәбеті төмендейді, басы ауырып, жүрегі айниды. Таза ауа қандай науқасқа болса да пайдалы әсер ететіні сөзсіз. Бұны баланың түскі ұйқысы кезінде пайдаланған жөн. Баланың денсаулығын ескере отырып, үй ішінде киімін ауыстыру кезінде аз уақыт жалаңаштап алу оған қажетті. Бұл процес жалпы ауа ваннасын алмастыра алады. Бала жарық ауа және күн сәулесі ванналарын бірден ұзақ қабылдамай, бөліп-бөліп

қабылдауы керек. Әлсіз баланы шынықтыру үшін біртіндеп әсер ететін су процедуралары — бетін жуу, денесін дымқыл орамалмен ысқылап сүрту, сумен шайыну ұсынылады.

Денешынықтырумен айналысу адамның тұлғасының әсем болуына үлкен ықпалы бар. Әсіресе, тұлға адамның сәби кезінен бастап бүкіл өсіп-жетілу және тәрбие алу процесінде қалыптасады. Тұлға дұрыс жетілгенде адамның иығы сәл артқа теуіп, іші тартылып, денесін үнемі тік те түзу ұстайды. Мұндай тұлғалы адамдардың жүрісі

ширақ, еркін де жеңіл қимылдайды, ең бастысы ішкі органдарының бәрі де дұрыс орналасады.

Тек қана дені сау адам өзінің үнемі ой-өрісін кеңейтіп, өмірдегі мақсатына жетеді. Әрбір адамның денсаулығының мықты болуы өз қолында.

А. СЫПТАЕВ,
Ы. Алтынсарин атындағы дарынды
балаларға арналған мектеп-интерна-
тының
дене шынықтыру пәні мұғалімі.
Қостанай қаласы

Сөйлемдегі сөздердің байланысы

Сабақтың мақсаты:

1. Сөйлемдегі сөздердің байланысын қайталап отырып, балалардың ой-өрісін кеңейту әрі пысықтау;

2. Еңбекті сүю тәрбиелеу ұлттық кәсібімізді, өнерді қадірлеуге баулу;

3. Халықтық педагогикаға сүйеніп мақал-мәтелдің мағынасын түсіндіру, ұлттық ойындар арқылы оқушылардың білімдерін тиянақтау.

Әдіс-тәсілдері: әңгімелесу сұрақ-жауап, карточкалар, тест.

Көрнекілік: төрт түлік иелері мен төлінің суреті, жайлау суреті, карточкалар, тест.

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі: психологиялық дайындық.

II. Сабақ түрімен, өткізілу тәртібімен таныстыру:

A. Сөздік жұмыс: қияр, құлын, бұзау, төл, ыдыс, вагон.

III. Кіріспе бөлім: - Балалар, бүгін біз өзгеше сабақ түрін өтеміз — айырбас сабақ.

Қазір барлықтарың білесіңдер, ауыл шаруашылығы ауыр, барлықтарыңның ата-аналарың көбіне ұжымда істеп жүр, айлық табысқа теңге алмайды, оның орнына сиыр, жылқы, қой, астық береді.

Сонда еңбектің ақысын жанағы төрт түлікпен айырбастап аламыз, оған киім-кешек, азық-түлік оқуға керекті құралдар сатып аламыз, саудагерлерге айырбастаймыз.

Басты мақсат, еңбек етсең айырбасқа түсесің, еңбек етпесең айырбас жасауға да ешнәрсе табылмайды, сондықтан сендер төрт түлік туралы не білесіңдер,

алған білімдеріңді мына суреттегі жылқы, құлын, сиыр, бұзау, т.б. айырбастайсыңдар.

(Плакатта төрт түлік жайылып жүр)

Балалар, сендер: «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей»,

«Білімді мыңды жығады» - деген мақалды білесіңдер, ерінбей жауапкершілікпен еңбек етсең жемісін көресің.

Қазақ халқының ұлттық кәсібінің бірі — мал бағу, төрт түлікті сүюі.

Төрт түлік иелері бүгін бізге қонаққа келіп, сендердің де еңбектеріңді бағалауға келіпті. (Төрт түлік иелерінің суретін көрсетіп, Қамбар ата, Зенгі баба, Шопан ата, т.б.)

Бізде еңбек етіп жатырмыз, біздің еңбегіміз не?

Малды берсең қойды бер,
Ұлды берсең бойлы бер,
Жұртқа ақыл салғандай
Ақыл ортақ ойлы бер.

1) Мал туралы мақал-мәтел айтыңдар

- а) Сиырдың сүті — тілінде;
 - ә) Малдың жайын баққан білер;
 - б) Мал баққанға бітеді;
 - в) Малы бардың назы бар;
- (Бір мақалды дәптерге жазу)

2) Тапсырма: Оқулықпен жұмыс 217-жаттығуды орындау.

- Мал өрістен қайтты (Не істеді? Қайдан? Өрістен)

IV. Ойсылқара атамыздың тапсырмасын орындайық.

1. Жұмбақ шешу:

- а) Басында екі таяғы бар,
Төрт аяғы бар
Адам деуге болмайды,

Бірақ сақалы бар (ешкі)
ә) Кішкене ғана бойы бар,
Айналдырып киген тоны бар (қозы),
т.б.

2. Плакатта берілген сөздерден сөйлем құрастырып жазу. Сөйлем соңына тыныс белгісін қой.

- 1. Жылқы, бағады, ағам.
- 2. Қыстыгүні, боранды, қар, далада, болады.

3. Сергіту сәті: «Орамал тастау» ойыны (музыкамен)

V. Сексен атаның тапсырмасын орындайық.

- 1. Мал туралы тыйым сөздер айт:
- а) Малды теппе, ақты төкпе;
- ә) Малға теріс мінбе;
- б) Сиырды теппейді, сүтті төкпейді.

Қандай ұлттық салт-дәстүрлерді білесіңдер?

«Шашу», «Ерулік»

3. Тест сұрақтарына жауап беру.

VI. Сабақты қорыту: Айырбас сабағымыз осымен аяқталды.

Рефлексия. Нені оқып үйрендік?

Сөйлемнің сөздермен байланысын.

VII. Үйге тапсырма: 220-жаттығу. Ереже жаттау.

Бақытгүл СЫДЫҚОВА,
Ж. Тобаяқов атындағы орта
мектептің бастауыш сынып мұғалімі.
Жайнақ ауылы,
Кербұлақ ауданы,
Алматы облысы

Экологическое ассорти

Б. ТАКИСОВА,
воспитатель КГУ
«Детский дом»
города Астана

Цель: углубить, расширить знания у воспитанников по экологическому состоянию окружающей среды и экологическим проблемам общества.

Задачи:

- Воспитывать экологическую культуру, любовь к природе;
- Развивать аналитические способности ребят;
- Воспитывать ценностные ориентации у воспитанников.

Форма: интеллектуальная игра.

Участники: 2 команды по пять человек.

Возраст участников: 1-11 классы.

Предварительная подготовка:

1. Изучить тему по научной литературе;
2. Подготовить команды;
3. Подобрать и подготовить задания командам;
4. Подготовить «живые» вопросы;
5. Подготовить музыкальное оформление и оформление актового зала;
6. Заранее раздать командам домашнее задание;
7. Настроить позитивно участников и весь зал.

Ход мероприятия.

Все мероприятие сопровождается слайдами с видами природы под музыку А. Енсепова.

Ведущий: Туған жерін, елін, табиғатын сүйетін әрбір жас экологиялық мәдениетті, білімді болуы керек. Қоршаған ортаға қамқорлықпен қарауы тиіс.

1 чтец:

Қарасаң жан-жағына, табиғатқа,
Көңілің тола берер қуанышқа.
Аң мен құс, гүлге толы кең даламыз,
Қамқорың, тірегің де біз боламыз.
Құстарға ұя жасап ағашқа іл,
Адамның табиғатпен негізі бір.
Жас өмірің арналсын сол табиғатқа,
Табиғат – тіл бесігің, «күрметте» бол!

2 чтец:

Я люблю Казахстан за прекрасные
степи,
За высокие горы и шумные реки.
За орла, что парит в высоте надо
мною,
И за солнце люблю, и за неба покой!
Мой Казахстан! Твои просторы, степи
и поля

Навеки в моем сердце и сознании.
Заслуживает уважения земля,
Преодолевшая такие испытания.

Воспитатель: Добрый день, дорогие дети. Об экологии много пишут, еще больше говорят. Очевидно, что для человечества решение экологических проблем в 21 веке станет делом первостепенной важности. Богата наша земля! Но как сохранить природные богатства, постоянно их расходуя?

При умелом, заботливом пользовании природа может не только утрачивать, но для этого недостаточно видеть в природе только источник ресурсов для жизни и производства. Человек должен осознать себя не только субъектом, но и объектом живой природы. Мы — часть природы, часть единой системы, элементы которой сбалансированы. Нарушение этого баланса ставит под угрозу существование всего живого на земле и человека в том числе. Простой пример из жизни. Мы часто бываем на природе и оставляем после себя мусор. А вы знаете, сколько лет живет мусор? Представьте, что мы с вами находимся на лесной полянке, где до нас побывали туристы. Что можно найти после них? *(Ответы детей)*

1 чтец: Полиэтиленовый пакет, оставленный на солнце, живет 5 лет.

2 чтец: Бумага живет до 5 лет.

3 чтец: Картон — до 10 лет.

1 чтец: Шерстяные вещи — до 30 лет.

2 чтец: Консервные банки и металлические предметы — до 80 лет.

3 чтец: Стекло или полиэтиленовый пакет, брошенный в реку или ручей, живет вечно!

1 чтец: Что же делать с этим мусором? Ему место в мусоре или на свалке. Как может быть красиво и уютно там, где сорят. Давайте будем благоразумными и бережливыми по отношению к природе!

2 чтец: Теперь самое время осознать серьезность проблем рационального природопользования, понять, что в этих вопросах не может быть compro-

мисса и иллюзий. Они касаются всего человечества, поскольку в экологическом отношении мир неделим, и все люди несут ответственность за состояние планеты.

3 чтец: Говорят, что новое — это хорошо забытое старое. Сегодня понятие «экология» у всех на слуху. Как правило, рядом с этим словом всегда ставят другое — проблема. Занимая гигантскую территорию, Казахстан имеет множество мировых (глобальных) экологических проблем или зон экологического бедствия.

1 чтец: А сейчас мы предлагаем вам стать судьями экологической игры, во время которой наши ребята продемонстрируют свои знания и предложат пути решения различных экологических проблем.

У нас участвуют 2 команды. Команды сидят за столами.

Встречайте команду «Экологи». *(Дети встают)*

И команду «Жизнь»

Воспитатель: Нашу игру мы начинаем **конкурсом «Защита эмблемы»**. Команды объясняют значение своих эмблем. Конкурс оценивается в 5 баллов. Просим команды.

Воспитатель. Второй конкурс — «Разминка» — решение экологических задач. Каждая команда получает вопрос. Дается минута на подготовку. Учитывается полнота ответа, скорость подготовки. Конкурс оценивается в 3 балла. Просим капитанов подойти и вытянуть свой вопрос.

Вопрос 1.

Одна богатая лондонская дама, узнав о том, что растения очищают воздух, велела слугам перенести из зимнего сада в ее спальню, которая не проветривалась, пять самых больших кадок с тропическими растениями. Утром она проснулась с головной болью. Почему?

Ответ: ночью фотосинтез прекращается, а крупные растения при дыхании потребляют много кислорода. Кроме того, тропические растения выделяют эфирные масла, которые небезопасны для здоровья.

Вопрос 2.

Если исследовать здоровье детей, проживающих вблизи аэропорта и детей, живущих в аналогичных условиях, но в тихом поселке, то какие результаты можно ожидать?

Ответ: живущие вблизи аэропорта болеют в два раза чаще и дольше, чем дети, не подвергающиеся воздействию шума. Наиболее распространенные болезни — нервные, инфекционные, органов дыхания.

Воспитатель: Следующий наш конкурс «Экологическая вежливость»

Ясно, что от детской (сорвать цветок, погубить бабочку) и взрослой (вырубить лес, «повернуть» реки вспять) экологической вседозволенности до глобальной экологической катастрофы дорога не столь длинна. Можно сберечь и сад, и речку, и лес, и все, что тебя окружает, если усвоить ряд несложных правил, соблюдение которых должно стать ответственной привычкой.

1 чтец:

Ты, человек, любя природу,
Хоть иногда ее жалеи.

В увеселительных походах,
Не растопчи ее полей.

В вокзальной сутолоке века,
Ты оценить ее спеши.

Она — твой давний, добрый лекарь,
Она — союзница души.

Не жги ее напропалую,

И не исчерпывай до дна.

И помни истину простую —

Нас много, а она — одна.

2 чтец:

Чтобы реки не мутнели,

Рыбы резвились и птицы бы пели.

Зелень от солнца в жару бы спасала,

Каждому правила знать не мешало б.

Воспитатель: А сейчас мы проверим, как вы знаете правила поведения на природе. Каждая команда по очереди называет 1 правило, за которое присуждается 1 балл. Выиграет та команда, которая назовет больше правил.

Воспитатель: Молодцы, ребята. С заданием вы справились. А теперь давайте представим, что растения, животные, птицы умели бы говорить. Как вы думаете, о чем бы они нас попросили?

Конкурс «Просьбы птиц»

Каждая команда записывает на листе бумаги ответы на заданный вопрос и озвучивает.

Выносятся свеча.

Воспитатель: Эта свеча будет олицетворять природу. Человек, нарушая правила бытия, уничтожает ее (зажигается свеча). Глядя на огонь, попро-

буйте придумать ассоциации со словом **ЭКОЛОГИЯ**.

Ассоциации: чистота, природа, охрана, реки, заводы, «Гринпис», загрязнение, исчезновение, голубое небо, птицы, животные, катастрофы и так далее.

Воспитатель: А теперь обратите внимание, что все эти слова можно рассматривать попарно. Например, чистота — жизнь, природа — защита, растения — охрана и так далее. То есть можно сделать вывод о взаимосвязи человеческого бытия.

Ведущий: В 20 веке ученые зарегистрировали новую болезнь. И что странно, болеют преимущественно горожане. Представьте себе, вот получил человек наконец-то новую квартиру или построил собственный двухэтажный дом — живи и радуйся. Но вот беда — через некоторое время начинают болеть люди. И болезнь какая-то непонятная: вроде бы здоров человек, но стал быстрее уставать, появилась раздражительность, сонливость, боли в спине и в шее, проблемы с

пищеварением. Что это за странная болезнь? Откуда появилась? А называют ученые эту болезнь «синдром больного здания», и связана она с загрязнением воздуха внутри жилого помещения.

А сейчас команды должны ответить на вопросы **конкурса «Мой дом — моя крепость»**. Просим капитанов вытянуть по 2 вопроса. Каждый ответ оценивается в 2 балла.

Карточка 1.

Говорят: «В своем доме стены помогают». Из каких материалов вы бы предпочли построить стены своего дома: из дерева, красного или силикатного кирпича, бетона или строительных блоков? Почему?

(Предпочтительны дерево, бетон и красный кирпич, т.к. другие материалы содержат значительное количество радиоактивного радона)

Карточка 2.

Вы затеяли дома ремонт. Как вы будете выбирать обои?

(Обои, как и другие товары, должны иметь сертификат качества: для ремонта комнат выберите обои из бумаги без покрытия. Для ванной комнаты и кухни — моющиеся обои)

Карточка 3.

У ваших родителей есть диван, который они купили 15 лет назад. Мама говорит, что нам нужен новый диван, а папа — что диван еще послужит и лучше купить что-то другое. Кого вы поддержите? (Во всех диванах есть слой поролона. Со временем он разрушается и образуется много ядовитых веществ. Через 10 лет после покупки поролон будет выделять вредных веществ в десятки раз больше, в первый год эксплуатации).

Карточка 4.

Может ли обычная розетка стать источником заболевания?

(Да, если она находится у изголовья кровати. Все электронные приборы создают электромагнитные поля, которые могут менять поле человека и вызывать заболевания).

Воспитатель: Вниманию наших ко-

манд мы предлагаем конкурс «Устами младенца»

Сейчас вам покажем детские высказывания об отходах. Задача команд: попытаться понять, что имели в виду дети и отгадать, о каких отходах идет речь.

На каждый из отходов 5 высказываний. Если угадаете с первого высказывания, получаете 5 баллов. С каждым высказыванием снимается 1 балл.

1 высказывание:

1. Ее изобрели китайцы;
2. У нас ее получают из дерева;
3. Она легко горит;
4. Из нее получается много мусора;
5. На ней обычно рисуют или пишут.

(Бумага)

2 высказывание:

1. Его делают из песка;
2. Чаще всего оно прозрачное;
3. Когда падает, оно разбивается;
4. Если его нагреть, оно становится тягучим как тесто;
5. Брошенное в лесу, оно может стать источником пожара. (Стекло)

3 высказывание:

1. Этого почти не видно;
2. Этого очень много в промышленном городе, где работают фабрики и заводы;
3. От этого у людей бывает астма, бронхит, рак;
4. Это могут собрать на свои зеленые листья зеленые растения;
5. В городе, где этого очень много, не растут лишайники. (Газовые отходы)

4 высказывание:

1. Это то, без чего уже не может прожить современный человек;
2. Этим мы пользуемся каждый день;
3. Когда это попадает в воду, то образуется много пены;
4. Это убивает рыбу в воде, растения на земле;
5. С помощью этого все становятся чище. (Порошок, мыло)

Конкурс «Домашнее задание»

Воспитатель: Командам было дано задание — изготовить одну модель одежды из отходов производства. Просим продемонстрировать свою модель и представить ее.

Конкурс оценивается в 5 баллов.

Воспитатель: Нашу игру мы завершаем конкурсом «Коллаж».

Команде «Экологи» задание — составить коллаж на тему «Мой город: сегодня и завтра», а команде «Жизнь» — коллаж на тему: «Планета: сегодня и завтра».

1 ведущий: Пока наши участники выполняют задание, посмотрите, пожалуйста, танец голубей.

Исполнение танца под музыку «В мире животных»

Команды демонстрируют свои работы.

Воспитатель: На этом наша игра подошла к концу. Просим уважаемое жюри подвести итоги. Я благодарю всех за активную работу и выражаю надежду, что мы с вами будем оказывать посильную помощь в решении экологических проблем. Спасибо всем!